

**MATERIALS
OF THE XXI INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND
PRACTICAL CONFERENCE**

**PROSPECTS OF WORLD SCIENCE -
2024**

July 30 - August 7, 2024

Volume 2

SHEFFIELD
SCIENCE AND EDUCATION LTD
2024

SCIENCE AND EDUCATION LTD

Registered in ENGLAND & WALES Registered Number: 08878342
OFFICE 1, VELOCITY TOWER, 10 ST. MARY'S GATE,
SHEFFIELD, S YORKSHIRE, ENGLAND, S1 4LR

Materials of the XXI International scientific and practical Conference
Prospects of world science - 2024 , July 30 - August 7, 2024: Sheffield.
Science and education LTD -88 p.

Date signed for printing ,
For students, research workers.
Price 3 euro

ISSN 2312-2773

© Authors , 2024

© SCIENCE AND EDUCATION LTD, 2024

ECONOMIC SCIENCE

Banks and the banking system

Омаров Ербол Акбетович

Докторант PhD, Варненский свободный университет им. «Черноризца Храбра», г. Варна

ОБЗОР ОСНОВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ЦИФРОВИЗАЦИИ В БАНКОВСКОМ БИЗНЕСЕ

Первоначально обратимся к определению термина цифровизация разных авторов.

Самое первое возникновение самого термина «цифровизация» было связано с началом бурного развития ИКТ (информационно-коммуникационных технологий), основным катализатором процесса при этом стало в 1990-е годы повсеместное применение сети интернет [1, С.49-54].

В западном научном сообществе принято считать, что начало цифровизации обусловлено было возникновением компьютеров, именно поэтому, современный мир сегодня переживает уже пятый этап ее развития.

Изучая мнения современных авторов, можно отметить наличие двух фундаментальных подходов к определению рассматриваемого термина: узкого и широкого [2].

Гадецкий В. Г., Корякина А. А. [2, С. 23.], Едзаевой М. О., Чижик А. П. [3, С. 204], Коньков А. Е., Халин В. Г., Чернова Г. В. [4, С. 47.] и Хомяков С.С. [5, С. 9.] определяют термин и в широком, и в узком смысле.

В целом в широком смысле авторами под термином «цифровизация» понимается глобально «тренд эффективного мирового развития», в узком смысле – «преобразования любой информации в новую цифровую форму».

Так, Фомичева Т.В. и Катаева В.И. под цифровизацией в самом «узком смысле», понимают: «преобразования разнообразной информации в новую цифровую форму, что, в итоге приводит к возникновению у субъекта

хозяйствования новых перспектив развития и оптимизации разного вида издержек» [6, С. 80-84].

Герасимова Т. А. и Москвитина Н. В. определяют термин цифровизация в широком смысле как «процесс, который включает в себя повсеместное внедрение и широко применение инновационных технологий, равно как и принципы цифровой экономики в контексте социально-экономической жизни современного общества, сопровождающийся абсолютной автоматизацией, внедрением искусственного интеллекта и роботизацией» [7, С. 310-315]. Кроме этого, указанные авторы отмечают, что для цифровизации характерным является «создание и применение современных технологий и систем, а также инструментов с целью повышения эффективности представляемых рынку продуктов (услуг) и принимаемых управленческих решений».

Гайворонская Я. В., Мирошниченко О. И. и Мамычев А. Ю. выделяют три ключевых понятийных значения рассматриваемого термина «цифровизация» [8, С. 27]:

- 1) «переход с аналоговой формы для передачи разнообразной информации на новейшую цифровую форму;
- 2) «оцифровывание информации», иначе говоря, ее перевод в цифровой формат для дальнейшего хранения, распространения и применения;
- 3) широкий комплекс управленческих, экономических и социальных процессов, которые в полной мере связаны с применением и широким распространением ИТ технологий (компьютерных, цифровых, информационных, сетевых (телекоммуникационных) и электронных), а также систем искусственного интеллекта в современной жизни».

Стефан Ф. Диффенбахер говорит о том, что цифровизация представляя собой достаточно глубокий отход от биологической и физической сфер, открывает совершенно новую эпоху развития человечества, которая ориентирована на нематериальную сферу информации. Такое определение в полной мере учитывает деловые, социальные, технологические, а также стратегические аспекты, характеризуя всеобъемлющую перспективу цифровизации, подчеркивая достаточно глубокое ее влияние на современное общество и бизнес, правительства и сам процесс труда.

Цифровизация, по мнению автора, по своей сути требует активного развития фундаментальных возможностей в разных аспектах деятельности субъекта хозяйствования посредством всестороннего применения цифровых технологий во всех бизнес-функциях, от управления цепочками поставок до взаимодействия с целевыми клиентами [9].

Цифровизация представляет собой процесс, при котором субъекты хозяйствования или частные лица применяют цифровые инструменты с целью повышения ценности, скорости и эффективности своей деятельности [10].

Также цифровизацию в широком смысле рассматривают Вартанова Е.Л. и Максеенко М.И. и др. Под цифровизацией такие авторы понимают комплексное решение, которое затрагивает сферы менеджмента, культуры, инфраструктуры, равно как и поведение людей. Авторы говорят, что она позволяет использовать возможности инновационных и онлайн цифровых технологий всеми участниками экономической системы от отдельного человека до государства в целом и крупных компаний в частности.

Таким образом, в целом можно сказать, что «цифровизация представляет собой процесс трансформации не только аналоговых данных, но и разных рабочих процессов в новейший цифровой формат. Процесс цифровизации в себя включает применение цифровых технологий для автоматизации всего спектра бизнес-процессов, развития (улучшения) качества продуктов и услуг, оптимизации производственных операций и повышения эффективности работы в целом субъектов хозяйствования.

Как отмечают Данилова Л.Н., Ледовская Т.В., Солянин Н.Э., Ходырев А.М. цифровизация сегодня приобрела характер системно-деятельностного процесса, который осуществляется с целью создания цифрового общества для последующего прогресса нашей цивилизации, путем активного перехода современного общества из постиндустриальной эры в цифровую [11, С. 5-12].

При этом, следует четко разграничивать «цифровизацию» с такими терминами как: автоматизация, оцифровка и цифровая трансформация.

Так, автоматизация для субъекта хозяйствования означает проведение замены ручных операций на процессы автоматические, выполняемые компьютерами и машинами. При этом, в данном контексте цифровизация в себя

включает не только автоматизацию процессов, но и применение новых технологий.

Эксперты выделяют также и такие понятия, которые сходны с цифровизацией, однако не являются идентичными ей, а именно: оцифровка и цифровая трансформация.

Так, оцифровка представляет собой технический перевод бизнес-процессов в новейший цифровой формат. Цифровизация же выступает следующим этапом, поскольку именно оцифрованные процессы и данные применяют для того, чтобы в значительной степени упростить и оптимизировать те или иные бизнес-операции. Сама цель цифровизации намного масштабнее, предполагающая изменение в целом бизнес-модели деятельности компании, достижение ее полной цифровой трансформации. Цифровая трансформация при этом, выступает в качестве еще более глубокого и масштабного процесса, который позволяет преобразовать весь бизнес с помощью новейших цифровых решений. Основная цель цифровой трансформации: создание новых решений и каналов продаж, генерирующих новую чистую выручку и приводящих к росту стоимости бизнеса, выход компании на новые целевые рынки [12].

Неоспорим тот факт, что применение современных цифровых технологий сегодня крайне важно для любого бизнеса, поскольку именно технологические решения, в виду всеобщей цифровизации являются на нынешнем этапе развития экономики, фундаментальным конкурентным преимуществом и банковский сектор не исключение.

В современной экономике место банковского бизнеса достаточно уникально. Так, с одной стороны, любой банк – это коммерческое предприятие, осуществляемое, с другой стороны, специфическую деятельность, в сравнении с прочими субъектами предпринимательской деятельности [13, С.35].

Банковский бизнес выступает неотъемлемой и достаточно важной частью экономической системы, как национальной, так и мировой. Именно поэтому деятельность банков теснейшим образом связана с общественными интересами.

Реализуемый банками продукт должен быть в полной мере нацелен на решение фундаментальной проблемы общественного развития, а именно обеспечение благоприятных условий развития национальной экономики с

одновременным повышением жизненного уровня населения, т.е. отвечать потребностям, как субъектов бизнеса, так и частных лиц [13, С.36].

Цифровизация как процесс преобразования бизнеса реализуется при помощи современных цифровых технологий и подходов. Рассмотрим, в первую очередь, основные цифровые технологии, применяемые в банковском бизнесе на современном этапе цифровизации. В целом цифровые технологии (от лат. Digital technology) представляют собой технологии, основанные на представлении сигналов специальными дискретными полосами аналоговых уровней, т.е. не в виде непрерывного спектра. Цифровые технологии представляют собой те современные технологии, где вся информация «оцифровывается», иначе говоря, представляется в универсальном цифровом виде [14].

К цифровым технологиям, говоря самым простым языком, относят все то, что так или иначе связано с преобразованием разного рода данных и электронными вычислениями: электронные устройства, гаджеты, программы и технологии. Цифровые технологии активно применяют в компьютерах, робототехнике, разного рода измерительных приборах, телекоммуникационных и радиоустройствах, пр.

Цифровые технологии имеют свое программное обеспечение, созданное при помощи вычислительной техники.

Учитывая тот факт, что банки применяют компьютеры и интернет для обеспечения своей деятельности, то для них становится важным применение цифровых технологий. Для банков сегодня характерным является переход на цифровые технологии, как трансформация деятельности, основанной на аналоговых процедурах, процедурах, выполняемых вручную, на новые цифровые процедуры во всех процессах и операциях.

Виды цифровых технологий представляют собой перечень основных направлений развития и применения цифровых технологий в повседневной жизни и бизнесе. Представим основные виды цифровых технологий и охарактеризуем их свойства. В самом общем виде цифровые технологии можно классифицировать их по назначению, а именно [15]:

1. Устройства, т.е. все гаджеты, способные принимать и обрабатывать цифровой сигнал. К примеру, компьютеры, смартфоны, цифровые телевизоры, 3D-принтеры, игровые приставки, пр.

2. Данные, представляющие собой специальный код в цифровом формате, который способны прочитать иные устройства и компьютеры. К примеру, цифровые видео, фотографии, аудио, различные текстовые документы, а также таблицы, пр. У каждого вида данных, при этом, есть различные цифровые форматы.

3. Передача данных, к которым относят беспроводной интернет и компьютерные сети, как технологии, при помощи которых можно осуществлять передачу данных от одного устройства к другому.

Сегодня выделяют несколько основных видов цифровых технологий, охарактеризованных далее.

Искусственный интеллект (ИИ) представляет собой технологию, имитирующую человеческое поведение для того, чтобы выполнять разнообразные представляемые задачи и, тем самым, постепенно обучаться, применяя всю собираемую информацию [15]. Фундаментальная цель применения искусственного интеллекта в банковской деятельности это получение четкого представления в отношении предпочтений своих целевых клиентов, степени их удовлетворенности банковскими продуктами и услугами, содействие в определении возможных будущих ожиданий целевых клиентов, финансовых технологий и продуктов [17, С.31-36].

Выделяют три группы систем искусственного интеллекта, а именно:

- ограниченный искусственный интеллект (англ. Narrow AI) – решение одной конкретно взятой задачи;
- общий искусственный интеллект (англ. AGI) – выполнение широкого спектра задач, по аналогии с мозгом человека;
- сверхразумный искусственный интеллект, способный работать выше интеллекта человека.

ИИ в банковской деятельности применяется в различных направлениях, а именно для:

- обеспечения удовлетворенности клиентов;
- создания виртуального собеседника;
- обнаружения мошенничества;
- оцифровки данных, пр.

Машинное обучение представляет собой направление развития искусственного интеллекта, которое включает методы, при помощи которых возможно обучить. Сами машины получают определенного рода данные и, в последствие сами обучаются по ним же. К примеру, решение отдельного класса задач по распознаванию предлагаемых образов.

Глубокое обучение представляет собой подмножество машинного обучения, которое для своего функционирования применяет нейронные сети решая реальные предлагаемые задач. Сами нейронные сети осуществляют при этом имитацию человеческого поведение, реализуемого в процессе принятия тех или иных решений.

Применение машинного обучения в банковском бизнесе позволяет [18, С. 1289-1291]:

- за меньше время обрабатывать гораздо больший объем разнообразных данных;
- увеличить скорость времени реагирования на разные запросы;
- автоматизировать многие процессы, которые с ним перестают требовать постоянного вмешательства сотрудника;
- учитывать намного большее количество факторов в процессе принятия управленческих и операционных решений, пр.

Решения на основе машинного обучения и искусственного интеллекта уже достаточно давно укоренились в банковской сфере. Так, по данным опроса Кембриджского центра альтернативных финансов, который был проведен в 2020 году, 85 % от общего количества опрошенных респондентов финансовой и банковской сфер деятельности применяют различные формы искусственного интеллекта и машинного обучения [19].

Банки внедряли машинное обучения для развития кредитного скоринга, что позволяет анализировать общие данные в отношении арендных платежей клиента, его социальных профилях, расходах и налоговых платежах, банковской истории [20].

Большие данные (Big Data) представляют собой технологии, которые связаны с обработкой и хранением большого объема информации, с которым достаточно трудно работать с помощью обычных программных устройств, а также практически невозможно проанализировать при помощи ручного труда

человека [21, С.1232-1238]. Технологии больших данных позволяют в значительной степени оптимизировать работу банка и сети его отделений, банкоматов. Так, лучшие места для расположения позволяет определить геолокационная аналитика. Анализ исторических данных в отношении спроса на наличные денежные средства с учетом определенных событий, выходных и праздничных дней, погодных условий, дает возможность предсказать будущую потребность в наличности для банкоматов, а математические методы оптимизации способствуют перераспределению между банкоматами имеющихся остатков наличных средств.

По данным McKinsey уже в 2018 г., порядка 76 % коммерческих банков в США применяли Big Data в своей, а порядка 34 % вложились в развитие данной технологии.

Интернет вещей (Internet of Things, IoT) – представляет собой технологию цифровизации направленную на передачу данных между некоторыми физическими объектами, которые оснащены встроенными технологиями и средствами для взаимодействия с внешней средой или друг с другом.

Основным полем внедрения цифровых технологий в банковском секторе является применение технологий больших данных, интеллектуализированных вычислений посредством интеграции машинного самообучения и роботизации, иначе говоря развитие менеджмента, основанного на знаниях и данных или Data Driven & Data Science.

Классическим примером выступают BPM-системы (business process management), представляющее собой управление деловыми процессами, предполагающее применение средств автоматизации (к примеру, СУБД) и интеграцию информационных технологий, необходимых в процессе принятия управленческих решений.

Технологии IoT позволяют банковскому бизнесу предоставлять своим клиентам новейшие услуги и взаимодействовать с ними разными способами.

Банки внедряют приложения, которые адаптированы не только для традиционных смартфонов, но и совместимые с «умными» часами и другой носимой клиентом электроникой. Такой инструмент в высокой степени облегчает доступ к банковским услугам, экономя время клиентов.

Также в значительной степени повышается уровень безопасности, поскольку сам владелец устройства (клиент банка) получает своевременные оповещения (в режиме реального времени) об операциях, производимых с его счетом, даже в том случае, когда под рукой у него нет смартфона.

Цифровые технологии – дополненная реальность (Augmented Reality, AR) и виртуальная реальность (Virtual Reality, VR).

Дополненная реальность (AR) представляет собой технологию, позволяющую дополнить окружающий мир в режиме реального времени цифровыми данными с помощью специальных устройств (планшетов, смартфонов, AR-очков, линз, шлемов). AR позволяет на физическое пространство накладывать визуальные объекты и достаточно эффективно сочетать их [22].

Виртуальная реальность (VR) представляет собой искусственно созданное при помощи технических устройств и программного обеспечения подобие окружающего мира, представленного в цифровой форме. Создаваемые при использовании данной технологии эффекты проецируют на человеческое сознание и позволяют испытать ощущение, максимально приближенные к реальному миру.

Виртуальная и дополненная реальность – новейшие инструменты, позволяющие преодолеть разрыв между цифровым удобством и персонализированным обслуживанием, которые сами по себе удивляют и привлекают внимание целевых клиентов банка.

Цифровые технологии дополненной и виртуальной реальности в банковском бизнесе дают следующие возможности [23]:

- наглядно объяснять сложные процессы через достаточно простые примеры и образы, что позволяет целевым клиентам быстро разобраться в сложных продуктах и услугах банка;

- обеспечивает новый формат обеспечения полного погружения, что также способствует повышению интереса клиентов к новой информации и концентрации их внимания;

- в значительной степени повышает мотивацию сотрудников банка к обучению, помогает ускорить введение в должность нового специалиста,

сокращает ресурсы на обучение, снижает риск ошибок во взаимодействии с клиентами, партнерами, коллегами, быстрее освоиться на рабочем месте;

- является маркетинговым инструментом, решающим многообразные задачи отдела продаж, служит информационным коммуникативными каналами;

- позволяет создавать новые наглядные графики, а также анимированные детали и объемные модели для того, чтобы даже тот пользователь, который далёк от финансовых терминов смог без труда разобраться, оценив привлекательность продуктов и услуг, пр.

Блокчейн – новейшая технология, используемая в финансовой сфере. Блокчейн-технологии в себя включают возможности по упрощению множества различных процессов, позволяют в значительной степени автоматизировать порядок верификации клиентов, оцифровку информации, историй всех транзакций, отчетности данных, предоставляя также возможность проверки подлинности тех или иных финансовых документов в режиме реального времени. Благодаря блокчейн, банки могут упростить процессы ведения учета и проведения транзакций, а также повысить прозрачность операций. Это особенно актуально в сфере международных финансовых операций и торговли [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Технология блокчейн дает компаниям определенные бизнес-преимущества, помогающие им:

- устанавливать доверие между сторонами, ведущими бизнес друг с другом, обеспечивая достоверные, общие данные;

- устранять разрозненность данных путем их интеграции в единую систему с помощью распределенной книги, находящейся в сети, доступ к которой есть у уполномоченных сторон;

- обеспечивать высокий уровень безопасности для данных;

- отказываться от услуг сторонних посредников;

- формировать в реальном времени защищенные от манипуляции записи, доступ к которым есть у всех участников;

- гарантировать подлинность и целостность продуктов, находящихся в коммерческом обороте;

- четко отслеживать и контролировать товары и услуги во всей цепочке поставок;

- обеспечивать безопасность продуктов питания с помощью платформы Oracle Blockchain.

В целом применение блокчейн в банковском бизнесе способствует снижению рисков мошенничества, операционных рисков, уменьшению стоимости обработки данных.

Также цифровизация помогает в противостоянии мошенничеству и киберугрозам, которые в последнее время стали создавать значительные риски для банковской деятельности. Борьба с ними стала приоритетом для банков в Казахстане. Использование современных систем искусственного интеллекта и аналитики позволяет банкам выявлять и предотвращать мошеннические операции и атаки. Банки активно инвестируют в кибербезопасность и сотрудничают с международными организациями для обмена информацией о киберугрозах. Это позволяет им обеспечивать безопасность клиентских данных и финансовых операций.

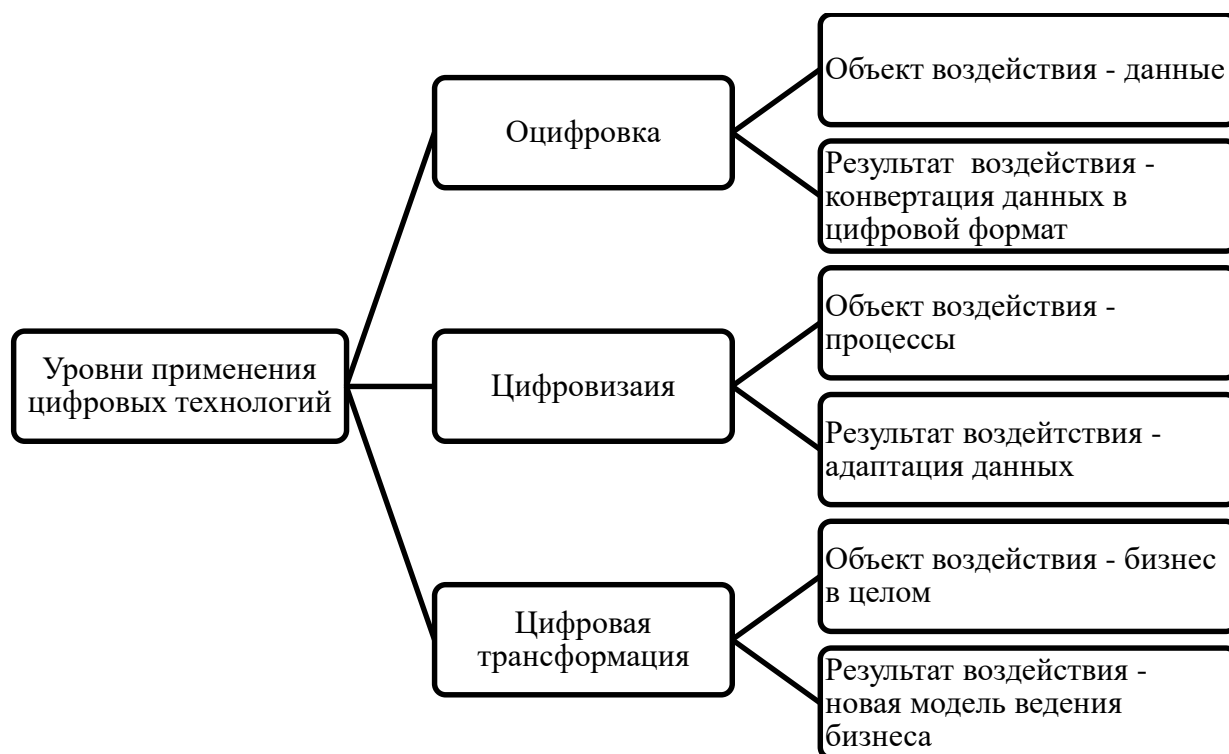
На основании приведенных выше цифровых инструментов современный банк организует свои процессы и операции деятельности, что позволяет в значительной степени систематизировать и ускорить обслуживание клиентов.

В соответствии с тремя общепринятыми уровнями использования цифровых технологий (рис. 2.) Кощеев В.А., Цветков Ю.А. выделяют три основных подхода к проведению цифровой трансформации в банковском бизнесе, а именно [25, С. 40-44]:

1) подход, подразумевающий постепенное внедрение цифровых технологий на основе долгосрочного планирования и реализации пилотных проектов;

2) подход, реализуемый через создание дочерних компаний, изначально ориентированных на требования цифровой экономики;

3) подход, основанный на признании цифровых технологий главной ценностью организации, предполагающий полную реорганизацию всех внутренних и внешних процессов банка в кратчайшие возможные сроки. Уровни использования цифровых технологий.

Рисунок 1 – Уровни применения цифровых технологий в банковском бизнесе

Источник: создано на основании [24]

Безусловным является тот факт, что применение цифровых технологий в банковском секторе имеет свои достоинства и недостатки, сгруппированные и приведенные в табл. 1.

Таблица 1 – Достоинства и недостатки применения цифровых технологий в банковской деятельности

Достоинства цифровых технологий	Недостатки цифровых технологий
Снижение эксплуатационных затрат	Высокие риски информационной безопасности
Повышение производительности труда персонала, посредством сокращения ручных процессов	Человеческий фактор
Значительное улучшение процесса принятия управленческих решений, посредством ускорения получения аналитических выводов	Ошибки при выборе сетей и программных продуктов
Улучшение продуктов и клиентского опыта	Хакерские атаки на информационные и цифровые ресурсы
Стимулирование инновации и развитие новейших навыки	Несанкционированное отключение сетей
Повышение уровня удовлетворенности клиентов	Нарушения правил использования цифровых ресурсов

Примечание: составлено по [26, 27, 28, 29]

Для успешного развития и внедрения инноваций банкам следует определить долгосрочную стратегию целенаправленной работы в этой области с четкими целями, а также реализовывать актуальные цифровые проекты.

Ключевыми направлениями цифровых-проектов в банковском бизнесе выступают:

- решения, которые обеспечивают эффективность внутренних коммуникаций и внешних;
- решения, которые обеспечивают высокую производительность банковских приложений;
- решения, которые обеспечивают ускорение процессов.

С применением приведенных выше технологий банковский бизнес сегодня обеспечивает следующие процессы:

- сегментацию, идентификацию клиентов, анализ их поведения;
- мониторинг транзакций;
- борьбу с мошенничеством;
- персонализацию банковских продуктов и услуг;
- оценку рисков и соблюдение нормативных требований;
- автоматизацию процессов;
- предоставление консультаций;
- принятие управленческих решений (для персонала) и инвестиционных решений (для клиентов), пр.

Несмотря на существующие недостатки, банковский бизнес сегодня является лидером внедрения разнообразных инновационных цифровых технологий для того, чтобы быть конкурентным и оказывать при помощи новейших цифровых инструментов позитивное влияние на поведение своих целевых клиентов.

Финансовый сектор сегодня и в ближайшей перспективе является одним из лидеров разработки и внедрения новых цифровых технологий.

На основании новейших цифровых технологий стало возможно развитие: цифрового банка, эквайринга, биометрической идентификации клиентов, пр.

Цифровой банк предоставляет все возможные услуги традиционного банка, но в режиме онлайн через специальные банковские приложения и онлайн-

порталы, таким образом, клиенты могут делать все, от перевода средств до оплаты счетов, а также подачи заявки на получение кредитных карт, пр.

Эквайринг – банковское и технологическое обслуживание, основанное на передачи и обработки данных о клиента.

Биометрическая идентификация представляет собой процесс отождествления гражданина с самим собой в разные моменты времени и в различных состояниях при помощи сопоставления его биометрических признаков.

Таблица 2 – Сравнение традиционного и цифрового банка

Традиционный банк	Цифровой банк
<ol style="list-style-type: none"> 1. Ориентация на прибыль и коммерческую деятельность. 2. Ориентируются на предложении своих продуктов при помощи различных способов. 3. Для открытия счета и обслуживания требуется физическое присутствие клиента в банке. 4. Необходимость личной идентификации клиента для подтверждения его личности. 5. Набор услуг регламентирован и общий для всех клиентов. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ориентация на сообществе и диалоге для получения прибыли и развития. 2. Ориентация на совместный заработок денег с участниками сообщества посредством обеспечения качественного доступа. 3. Ориентированы на улучшение качества обслуживания клиентов на основе непрерывного анализа данных. 4. Удаленное открытие расчетного счета онлайн. 5. Создание более персонализированных услуг. 6. Применение Искусственного Интеллекта для предоставления услуг. 7. Расширение спектра услуг с помощью открытых API. 8. Упрощенные обновления процессов или функций за счет цифровых технологий (облако). 9. Могут работать с криптовалютными биржами и предоставлять крипто операции своим клиентам. 10. Более качественные, более безопасные услуги, надежный и доступный способ получения.

Источник: составлено автором по материалам проведенного исследования

Крупнейшие банки мира весьма активно осваивают новые передовые цифровые технологии, формируя новейшие бизнес-модели, открывающие возможности к фундаментальным трансформационным изменениям спроса и предложения на рынке к исследованию приведены топ-10 инструментов, используемых банками, основанные на цифровых технологиях.

Цифровая трансформация финансового сектора, в современных условиях изменяющейся парадигмы потребительского поведения охватывает широкий спектр процессов, продуктов и услуг: от хранения и обработки массивов данных до коммуникаций с конечными потребителями, от процедур принятия решений до каналов обслуживания и предложения.

Далее рассмотрим особенности влияния цифровизации на потребительское поведение потребителей.

Список использованных источников:

1. Катрин Е. В. «Цифровизация: научные подходы к определению термина. Вестник Забайкальского государственного университета, Том. 28. Вып.5. – 2022. С.49-54.
2. Гадецкий В. Г., Корякина А. А. Особенности цифровизации на муниципальном уровне // Вестник Гжельского государственного университета. 2020. № 5. С. 23.
3. Едзаева М. О., Чижик А. П. Цифровизация избирательного процесса // Студенческая молодежь XXI века: наука, творчество, карьера, цифровизация. М.: МЭИ, 2020. С. 204
4. Коньков А. Е. Цифровизация политики vs политика цифровизации // Вестник Санкт-Петербургского университета. Международные отношения. 2020. 13 (1). С. 47.
5. Хомякова С. С. Трансформация и закрепление термина «цифровизация» на законодательном уровне // Молодой ученый. 2019. № 41. С. 9.
6. Фомичёва Т. В., Катаева В. И. Ценности россиян в контексте цифровизации российской экономики // Уровень жизни населения регионов России. 2019. № 2. С. 80-84.
7. Герасимова Т. А., Москвитина Н. В. Содержание понятий «цифровая экономика» и «цифровизация в сфере государственного управления» // Социальная реальность виртуального пространства: материалы I Междунар. науч.-практ. конф. Иркутск: ИГУ, 2019. С. 310-315.
8. Гайворонская Я. В., Мирошниченко О. И. Правовые проблемы цифровизации: теоретико-правовой аспект // Правовая парадигма. 2019. № 18 (4). С. 27

9. Stefan F. Dieffenbacher (2023) Digitization vs Digitalization: Differences, Definitions, and Examples <https://digitalleadership.com/blog/digitization-vs-digitalization/> (Дата обращения: 14.11.2023).
10. What Is Digitalization in Business? Basics and Best Practices (2023) <https://www.upwork.com/resources/digitalization-in-business> (Дата обращения: 14.11.2023).
11. Данилова Л.Н., Ледовская Т.В., Солынин Н.Э., Ходырев А.М. «Основные подходы к пониманию цифровизации и цифровых ценностей». Вестник Костромского государственного университета. Серия: Педагогика. Психология. Социокинетика, Том. 26, Вып. №2. – 2020, С. 5-12.
12. Что такое цифровизация <https://secretmag.ru/enciklopediya/chto-takoe-cifrovizaciya-obyasnyаем-prostymi-slovami.htm> (Дата обращения: 16.11.2023).
13. Банковское дело и банковские операции: учебник / М. С. Марамыгин, Е. Г. Шатковская, М. П. Логинов, Н. Н. Мокеева, Е. Н. Прокофьева, А. Е. Заборовская, А. С. Долгов ; под ред. М. С. Марамыгина, Е. Г. Шатковской ; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский государственный экономический университет. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2021. – 567 с.
14. Почему цифровые технологии вытесняют аналоговые <https://trends.rbc.ru/trends/industry/60e427ea9a79471089a0ec1d> (Дата обращения: 16.11.2023).
15. Будущее уже здесь: где используют цифровые технологии и почему <https://practicum.yandex.ru/blog/tsifrovye-tehnologii/#vidy-professii> (Дата обращения: 16.11.2023).
16. Что такое ИИ <https://www.oracle.com/cis/artificial-intelligence/what-is-ai/> (Дата обращения: 16.11.2023).
17. Зорин Г.Е. «Искусственный интеллект и его применение в банковской сфере» Вестник Российского университета кооперации 2020. Вып. № 1 (39). С. 31-36.
18. Якимов М.Е. «Машинное обучение в банковской сфере» Экономика и социум. 2022. Вып. 11-1 (102). С.1289-1291.
19. How Machine Learning is Used in Finance and Banking (2022) <https://exadel.com/news/how-machine-learning-is-used-in-finance-and-banking/> (Дата обращения: 16.11.2023).
20. 5 Top Machine Learning Use Cases in Finance and Banking Industry (2021) <https://kindgeek.com/blog/post/5-top-machine-learning-use-cases-in-finance-and-banking-industry> (Дата обращения: 17.11.2023).
21. Петрова Ю.С. «Особенности применения технологии Big Data в банковском секторе» // Экономика и социум. 2022. Вып. 3-2 (94). С. 1232-1238.
22. Дополненная реальность в банковской сфере <https://vc.ru/u/1361270-atlantis/580206-dopolnennaya-realnost-v-bankovskoy-sfere> (Дата обращения: 16.11.2023).
23. Как банки используют VR/AR технологии? (2020) <https://modumlab.com/blog/banking> (Дата обращения: 16.11.2023).

24. Гузикова Л.А. Новая финансовая реальность: цифровая трансформация в банковском секторе <https://core.ac.uk/download/pdf/268997511.pdf>.

25. Кощеев В.А., Цветков Ю.А. Цифровая трансформация банковского сектора // Теория и практика сервиса: экономика, социальная сфера, технологии. 2018. № (38). С. 40-44.

26. Банковский бизнес и финансовая экономика: глобальные тренды и перспективы развития : материалы VII Междунар. науч.-практ. конф. молодых ученых, магистрантов и аспирантов, Минск, 20 мая 2022 г. / Белорус. гос. ун-т ; редкол.: А. А. Королёва (гл. ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2022. – С. 358-361.

27. Вдовина Е. С. Цифровизация банковского сектора в современных условиях [Электронный ресурс] : монография / Е. С. Вдовина, М. А. Куликова. – Тамбов : Издательский центр ФГБОУ ВО «ТГТУ», 2022.

28. Каковы преимущества и недостатки цифровых технологий для банка и клиента? <https://reviews.tn/ru/wiki/quels-sont-les-avantages-et-inconvenients-du-digital-pour-la-banque-et-le-client/> (Дата обращения: 18.11.2023).

29. What Is Digitalization in Business? Basics and Best Practices (2023) <https://www.upwork.com/resources/digitalization-in-business> (Дата обращения: 18.11.2023).

Marketing and management

Бралина А.Н.

2 курс МВА

АНАЛИЗ ЗАКУПА И ЛОГИСТИКА ЛАБОРАТОРНОГО ОБОРУДОВАНИЯ

В настоящее время с глобализацией конкуренции предприятиям стало очень трудно поддерживать свое присутствие и развиваться, что бесспорно должно является их основной целью. В связи с этим в условиях жесткой конкуренции на предприятиях эффективный менеджмент закупок становится более важным, чем когда-либо. Потому что управление закупками имеет стратегическое значение для обеспечения конкурентного преимущества бизнеса.

Совершенствование системы управления государственного закупа с целью эффективного использования бюджетных средств, расширения возможностей для участников и обеспечения гласности, прозрачности размещения закупок, развития добросовестной конкуренции и предотвращения коррупции в сфере размещения закупок

Несмотря на то, что логистическая отрасль продолжает развиваться и интегрировать инновационные решения в глобальные и локальные цепочки поставок, все еще есть несколько основных проблем, которые, как правило, раз за разом поднимают свои уродливые головы. В этой статье мы рассмотрим несколько наиболее распространенных логистических проблем, с которыми сталкивается отрасль, и способы их преодоления. Задержки доставки Из-за закрытия заводов, проблем с пропускной способностью портов, мер реагирования на пандемию, забастовок, пиратства, протестов и любого количества других разрушительных событий доставка товаров и продуктов может замедлиться или даже остановиться. Таковы риски глобальной цепочки поставок, поэтому жизненно важно иметь диверсифицированные базы поставок, а также альтернативные маршруты доставки в качестве планов на случай непредвиденных обстоятельств в случае возникновения проблем. Проблемы с инфраструктурой также могут привести к замедлению и задержкам, когда порты испытывают трудности с обработкой и обслуживанием большого количества

входящих грузов, а грузовые парки также страдают от нехватки рабочей силы и растущего сокращения доступных водителей.

Зная, что эти потенциальные риски могут вызвать задержки, крайне важно планировать соответствующим образом. По мере того, как мир логистики становится все более и более взаимосвязанным, жизненно важно быть в курсе технологических решений, которые облегчат некоторые из этих проблем.

Транспортные расходы Сокращение транспортных расходов почти всегда является ключевой задачей в логистической отрасли, решение которой в основном находится вне прямого контроля управления цепочками поставок. В то время как стоимость топлива колеблется в зависимости от рынка и часто увеличивается, поддержание транспортных расходов на минимально возможном уровне требует творческих решений и продуманного планирования. Рост цен на дизельное топливо, топливные сборы, повышение фрахтовых ставок – все это может показаться непреодолимым.

Тем не менее, консолидируя поставки и максимально используя любое доступное пространство на транспорте, можно значительно сократить расходы. Для этого необходима открытая и эффективная коммуникация с перевозчиками. В некоторых случаях сокращение числа перевозчиков также может иметь значение. Самое простое решение - это довериться стороне логистической компании для покрытия транспортных расходов, поскольку они имеют отношения с различными перевозчиками и используют консолидацию поставок для снижения затрат.

Молдахметова Д.Т.

Докторант программы «Доктор делового администрирования (DBA) в здравоохранении» КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ КОММУНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА ПРАВЕ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ВЕДЕНИЯ «ГОРОДСКАЯ ПОЛИКЛИНИКА №11»

Коммунальное государственное предприятие на праве хозяйственного ведения «Городская поликлиника №11» Управления общественного здравоохранения г. Алматы была открыта в 1988 году была приказом Алма-Атинского городского отдела здравоохранения. Что примечательно, медицинское учреждение запускалось по инновационному, на то время типу – смешанному, оно было первой поликлиникой, оказывающей первичную медико-санитарную, консультативно-диагностическую, в том числе специализированную помощь, одновременно взрослому и детскому населению Турксибского района города Алма-ата, к которому тогда относился микрорайон Дарья (ныне Айнабулак), в котором расположен объект исследования.

Первым главврачом назначили Камалетдинову Раису Фёдоровну, которая занимала этот пост до 1996 года, первый состав сотрудников поликлиники приступил к работе в количестве 131 врач и 172 медицинских сестры. Работа велась в двухэтажном типовом здании площадью 8 131 кв.м.

В конкурсе, организованном Управлением здравоохранения при поддержке Акимата города Алматы и приуроченном к 20-летию Независимости Республики Казахстан, городская поликлиника №11 завоевала первое место в номинации «Лучшая поликлиника города» и была удостоена знака «Асыл алма» в 2012 году за лучший вклад в формирование здорового образа жизни.

С 2015 года в организации действует Наблюдательный совет, который из года в год доказывает свою эффективность, повышая качество принятия

управленческих решений. На данный момент действует уже четвертый состав НС, назначенный приказом КГУ УОЗ г. Алматы о 17.06.2022г.

В 2016 году мощность поликлиники значительно увеличилась за счет введения в эксплуатацию площадей почти в 4000 кв.м, в отдельном трёхэтажном здании, построенном с учетом всех строительных и санитарных норм, применяемым к данному типу организаций, что явилось своевременным и необходимым шагом для того, чтобы охватить население быстро растущего района.

Стоит отметить, что во все времена своего становления и развития миссией коллектива было и является: «Оказание высококачественной медицинской помощи, наиболее отвечающей потребностям пациента, на основе современных диагностических, лечебно-профилактических и медико-социальных технологий».

Поликлиника работает под девизом «Качество, доступность, непрерывность и безопасность – нашему населению» и миссией ее является «Оказание высококачественной медицинской помощи, наиболее отвечающей потребностям пациента, на основе современных диагностических, лечебно-профилактических и медико-социальных технологий».

По результатам рейтинга РГП на ПХВ «Республиканский центр электронного здравоохранения» МЗСР за 1 полугодие 2016 года городская поликлиника №11 заняла первое место среди поликлиник смешанного типа в Республике Казахстан.

На сегодняшний день в поликлинике 14 структурных подразделений и 4 специализированных кабинета, работает дневной стационар на 40 коек (взрослый, гинекологический), которые оказывают прикрепленному населению гарантированный объем бесплатной медицинской помощи.

Здесь оказывают медицинские услуги высококвалифицированные специалисты. Работают 3 кандидата медицинских наук, 12 отличников здравоохранения, 2 врача удостоены звания Казахстанской Ассоциации врачей и провизоров «Алтын дәрігер», 56% наших врачей имеют профессиональные категории. Ежедневно в поликлинике ведут прием врачи более 20 специальностей.

КГП на ПХВ «Поликлиника №11» – современное медицинское учреждение, берущее на вооружение методы работы, направленные на развитие универсальной, интегрированной, социально ориентированной, доступной и качественной медицинской помощи, на обеспечение преемственности, на внедрение семейного принципа оказания медпомощи, который предполагает наблюдение за здоровьем человека в течение всей его жизни с учетом особенностей организма в каждом возрастном периоде, оставляя приоритетом укрепление здоровья матери и ребенка, на проведение мероприятий по совершенствованию организации андрологической службы, повышению эффективности профилактики и современного лечения заболеваний мужской репродуктивной системы и, конечно, на дальнейшее развитие геронтологической помощи.

Поликлиника оснащена новейшим оборудованием и аппаратурой ведущих стран-производителей, таких, как Италия, Великобритания, Швейцария, Россия, что позволяет расширить возможности оказания более качественной медицинской помощи и более точной профессиональной диагностики.

В структуре поликлиники имеются следующие отделения: 3 ВОП (1660 взрослых на 1 участке), 2 педиатрических (1120 детей на 1 участке), отделение женской консультации, стоматологии, 2 отделения специализированной помощи, клинко-диагностическое, центр охраны здоровья школьников, отделение амбулаторной реабилитации, отделение профилактики, отделение дневного стационара и отделение платных услуг.

Изучив действующую структуру предприятия, мы пришли к выводу, что она таит в себе определенные риски, которые заключаются в том, что у одного подразделения может быть до 4 вышестоящих подразделений и должностей, например – у мобильной бригады КВИ, при этом в самой организационной структуре не отражается где прямое (линейное) подчинение, а где функциональное (по конкретным вопросам) соответственно, здесь возникают серьезные риски при одновременном поступлении нескольких указаний.

В контексте темы исследования хотелось бы отметить, что в организационной структуре нет подразделения, занимающегося управлением качеством как целостной системой, имеется только «Служба поддержки пациентов и внутреннего аудита», которая занимается вопросами качества

основных (связанных с пациентами) процессов, но не затрагивает вопросы вспомогательных и поддерживающих процессов, если они не влияют на качество медицинских услуг непосредственно, а вопросы принятия управленческих решений в сфере несвязанной с пациентами остается в слепой зоне.

При этом необходимо отразить что такие подходы применяются в подавляющем большинстве медицинских организаций страны, что связано с решениями, принимаемыми органами, ответственными за управление системой здравоохранения в целом, а также качеством подготовки специалистов, занимающихся решением этих вопросов.

Источники:

1. Сайт коммунального государственного предприятия на праве хозяйственного ведения «Городская поликлиника №11» Управления общественного здравоохранения г. Алматы URL: <https://gp11.kz/>

Жузжасаров Б.З.

Докторант программы «Доктор делового администрирования (DBA) в здравоохранении» КазНУ имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

СХОЖЕСТЬ И РАЗЛИЧИЕ ПОНЯТИЙ «МЕНЕДЖМЕНТ» И «УПРАВЛЕНИЕ», ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ФУНКЦИЙ В СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В современной литературе имеется огромное количество определений того, что же такое менеджмент и управление, рассматривать все из них не представляется возможным и необходимым, поэтому мы рассмотрим только часть из них. В таблице 1 мы привели наиболее интересные определения понятии «менеджмент» и «управление».

Таблица 1 – Понятия терминов «Менеджмент» и «Управление», используемые в современной литературе

№	Менеджмент	Управление
1	2	3
1.	Управление производством и как совокупность принципов, методов, средств и форм управления производством с целью повышения эффективности производства и его прибыльности [1].	Интегрированный процесс планирования, организации, координации, мотивации и контроля, необходимый для достижения целей организации [1].
2.	Процесс руководства (управления) отдельным работником, рабочей группой и организацией в целом [1].	Система приборов, с помощью которых кто-либо управляет действием, ходом машины, механизма и других устройств [2].
3.	Процесс достижения целей организации руками других людей [1].	Процесс осуществления кем-либо руководства группой людей, при котором они выполняют определённые, заданные, требуемые кем-либо действия [2].

4.	Совокупность методов, принципов, средств и форм управления организациями с целью повышения эффективности их деятельности [3].	Функция организованных систем, возникших естественным (эволюционным) или искусственным (креационным) путем [4].
5.	В узком смысле менеджмент – тип управления организацией в рыночной системе хозяйствования, для которого характерны гибкость (адаптация) и рациональное использование ресурсов, достигаемые применением особых принципов, функций и методов. [5].	Элемент, функция организованных систем различной природы (биологических, социальных, технических), обеспечивающая сохранение их определенной структуры, поддержание режима деятельности, реализацию программы, цели деятельности [6].

Источник: Составлено автором

Как видим из приведенных в таблице 1 определений, менеджмент, в отличие от управления применяется только к организации и людям, хотя многие источники дают эти понятия как синонимичные, но управление применяется к любому виду систем, в т.ч. техническим и природным. При этом и у менеджмента, и у управления всегда есть цель.

Мы в рамках работы будем также считать менеджмент и управление синонимами, подразумевая под ними первое определение, приведенное в качестве управления – Интегрированный процесс планирования, организации, координации, мотивации и контроля, необходимый для достижения целей организации, поскольку он в общем виде описывает всю суть процесса, при этом указывая на его функции: планирование, организация, координация, мотивация и контроль, которые в свою очередь дают нам подсказку, в каких сферах управленческой деятельности мы сможем оптимизировать процессы, предлагаем изучить их более подробно.

Планирование – представляет собой процесс, направленный на формирование целей и задач, достижение которых обеспечит существование организации в краткосрочном периоде и её развитие на средне- и долгосрочную перспективу. Все эти цели и задачи формируются в планы как по направлениям деятельности (функциональные), по продуктам и услугам (продуктовые), так и консолидированные (корпоративные).

Организация – деятельность, направленная на формирование способов и систем для достижения поставленных при планировании целей и задач, (определение процессов и способов из взаимодействия) посредством использования имеющихся и привлечения новых ресурсов. Здесь происходит персонализация задач, в т.ч. через делегирование. Фактически здесь определяется как управляется организация и как распределяются ресурсы.

Координация – данная функция призвана обеспечивать бесперебойность и непрерывность управленческого процесса. С помощью координации достигается согласованность в работе всех подразделений и работников организации путем установления оптимальных связей (коммуникаций) между ними.

Мотивация – эта функция направлена на создание у работников заинтересованности в достижении поставленных целей и задач, развитии организации, а также вовлеченности в управленческую деятельность.

Данная функция важна, поскольку без заинтересованности работников невозможно достигать высоких результатов, а прописать все требования к результатам в трудовых договорах не представляется возможным.

Контроль – управленческая деятельность, направленная на оценку и учет результатов работы (количественные и качественные). Она состоит из процессов измерения и сопоставления плановых и достигнутых результатов.

Инструментарий функции представляет собой наблюдение, мониторинг качества результатов работы, учет и анализ эффективности производственно-экономической, управленческой и финансовой деятельности.

Приведенные выше характеристики основных функций менеджмента, предложенных А. Файолем, и в рамках каждой из этих функций организация может определить для себя области для улучшения и оптимизации.

Источники:

1. Абакумов В.В., Голубев А.А., Кустарев В.П., Подлесных В.И., Прохоров Ю.К., Тюленев Л.В. Под редакцией Подлесных В.И., Электронный учебник по дисциплине «Менеджмент» Версия: 1 СПбГУ ИТМО, кафедра менеджмента URL: https://de.ifmo.ru/bk_netra/page.php?tutindex=3

2. Под редакцией Дмитриева Д. В., Толковый словарь русского языка электронное издание URL: <https://dic.academic.ru/contents.nsf/dmitriev/>

3. Кирчатая И.Н., Конспект лекций «Основы менеджмента и маркетинга», 2010, URL: <https://buklib.net/books/37230/>

4. Под редакцией Ивина А.А., Философия: Энциклопедический словарь. – М.: Гардарики., 2004., URL: <http://philosophy.niv.ru/doc/dictionary/encyclopedic/index.htm>

5. Под ред. Кравец С.Л. Большая российская энциклопедия. Словарь. эл.издание URL: <https://old.bigenc.ru/vocabulary>

6. Гл. редакция: Ильичёв Л.Ф., Федосеев П.Н., Ковалёв С.М., Панов В.Г., Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия. 1983., URL: <https://runivers.ru/lib/book6207/140184/>

Accounting and auditing

МВА, Мухамедкали Айганым Маликкызы

Xavier University, США

ВЛИЯНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА

В последние годы процесс внедрения новых технологий в различные отрасли экономики развивается быстрыми темпами, и эта тенденция уже распространилась и на профессию бухгалтера. Многие технологические изменения в области бухгалтерского учета привели к появлению электронных средств для ведения бухгалтерских операций. В результате произошла цифровая революция в том, как работают предприятия, общество и культура. Это связано с быстрым развитием информационных технологий. Бухгалтерский учет - это информационная система, и по мере того, как все больше людей используют информационные технологии в своем бизнесе, меняются методы работы компаний. В результате это оказало влияние на бухгалтерский учет. Современные технологии в бухгалтерском учете применяются с помощью электронного бизнеса, обработки входных и выходных данных, облачных вычислений, информационных технологий, систем управления цепочками поставок и т.д.

Исследователи бухгалтерского учета в последнее время отмечают растущий интерес к профессии бухгалтера в связи с использованием многочисленных индивидуальных технологий [1]. Тот факт, что крупные СРА-компании в мире активно переходят на консультационные услуги, может свидетельствовать об их попытке защитить себя от разрушительных изменений, угрожающих повлиять на профессию. Неясное регулирование и устаревший набор навыков специалистов-практиков могут замедлить внедрение цифровой трансформации, что приведет к дисгармонии на рынке. Движение к светлому

будущему начинается с того, что бухгалтеры получают глубокое представление о том, как эти технологии могут решить или автоматизировать некоторые из их бухгалтерских проблем, каковы их технические угрозы, и развивают новые навыки при работе с ними [2].

«Основные» роли сохраняются, но в следующем десятилетии большинство бухгалтерских задач и навыков претерпят некоторые изменения в той или иной форме. Из-за прорывных технологий специалистам в области бухгалтерского учета придется осваивать новые навыки, особенно в области информационных технологий, анализа данных и статистики. Такая рабочая сила будет очень востребована и, скорее всего, заменит тех, кто занимается традиционной аудиторской деятельностью, где большинство повторяющихся задач можно автоматизировать.

Новые технологии оказывают значительное влияние на систему бухгалтерского учета, изменяя как процессы, так и подходы к ведению учета. Несколько основных аспектов, как технологии влияют на эту область представлены на рисунке 1:

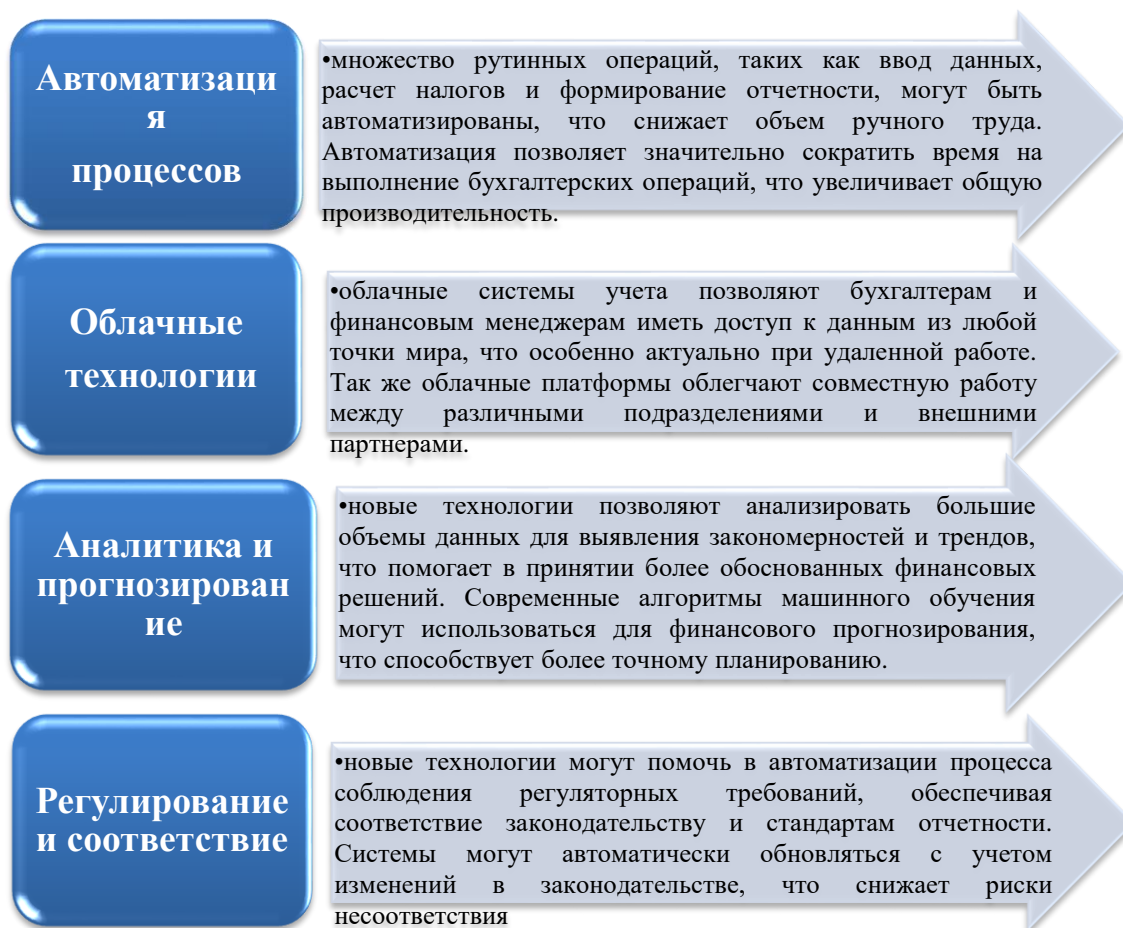

Рисунок 1 – Преимущества цифровизации бухгалтерских процессов

Благодаря использованию таких технологий, как искусственный интеллект, блокчейн и большие данные, становится все более очевидным, что в ближайшие годы процессу подготовки финансовой отчетности, процессу отбора кандидатов и профессии бухгалтера в целом придется столкнуться с проблемами автоматизации и цифровой трансформации. Бухгалтерам не стоит бояться идти в ногу с технологическими достижениями, например, внедрение кодированных бухгалтерских проводок, повышение точности подходов, основанных на правилах, оценка доходов с помощью прогнозных моделей, основанных на прогностическом обучении, и лучшее выявление случаев неправомерных действий.

16 июля 2024 года в Казахстане на заседании правительства утверждена концепция по развитию искусственного интеллекта на 2024-2029 гг. Документ предусматривает внедрение технологий ИИ в различные сферы экономики.

Первые шаги по внедрению искусственного интеллекта были заложены государственной программой «Цифровой Казахстан» и были направлены на сферу здравоохранения. Отдельные мероприятия предусматривались в рамках национального проекта «Технологический рывок за счет цифровизации, науки и инноваций». В настоящее время в ряде стратегических документов, таких как Национальный план развития Республики Казахстан до 2025 года и Концепция цифровой трансформации, развития отрасли информационно-коммуникационных технологий и кибербезопасности на 2023-2029 годы, определены некоторые задачи и мероприятия по направлению искусственного интеллекта. Согласно Индексу готовности правительства к искусственному интеллекту на 2023 год, проведенному Oxford Insights, Казахстан находится на 72 месте среди 193 стран, а также на 3 месте в региональном рейтинге по Южной и Центральной Азии после Индии и Турции [3].

В ближайшем будущем бухгалтеры, которым предстоит выполнять меньше рутинных задач, будут играть жизненно важную роль в процессе внедрения любого бухгалтерского программного обеспечения, основанного на искусственном интеллекте. Техническая подготовка и развитие новых навыков потребуются априори, но люди будут нести ответственность за обучение технологии, основанной на искусственном интеллекте, в соответствии с конкретными потребностями пользователей. Учитывая, что искусственный интеллект - это система, которая обучается сама по себе, если ее внедрение было выполнено правильно, вмешательство бухгалтера будет необходимо в целях мониторинга и время от времени, когда цифровая технология не способна обрабатывать данные. Таким образом, в конечном итоге люди и технологии, основанные на искусственном интеллекте, будут эффективно работать вместе, выполняя функции бухгалтера [4].

Одним из самых последних достижений в области ИТ являются облачные технологии. Все чаще компании, предоставляющие профессиональные услуги, и бухгалтерские фирмы продвигают облачные бухгалтерские решения и сервисы.

Однако, согласно отраслевым оценкам, внедрение облачного учета происходит медленнее, чем ожидалось. Согласно Eldalabeeh, намерение использовать облачный бухгалтерский учет положительно коррелирует с такими факторами, как воспринимаемая простота использования и полезность, качество системы и сервиса, организационная компетентность и поддержка высшего руководства; таким образом, внедрение облачного учета положительно сказывается на использовании облачного учета [5].

Проанализировав научную литературу, написанную на стыке новейших технологий и бухгалтерской профессии, можно выделить основные текущие проблемы в нашей области интересов, вызванные процессом цифровизации. Внедрение новых технологий в бухгалтерском учете, несмотря на свои преимущества, имеют ряд отрицательных моментов и проблем. Некоторые из них представлены на рисунке 2:

Недостатки:

Сопротивление изменениям: Сотрудники могут сопротивляться внедрению новых технологий из-за страха перед изменениями, недоверия к новым системам или ощущения своей неудовлетворительности в условиях новых реалий. Это может привести к снижению мотивации и производительности.

Затраты на внедрение: Внедрение новых технологий связано с первоначальными затратами, включая покупку программного обеспечения, аппаратного обеспечения, услуги по интеграции и модернизации существующих систем. Эти расходы могут быть значительными, особенно для малых и средних предприятий. Так же могут возникнуть проблемы с интеграцией, так как новые технологии могут быть несовместимы с существующими системами, что приводит к сложностям в интеграции и необходимости дополнительных затрат на доработку системы.

Безопасность данных: Переход на цифровые решения и облачные технологии может повысить риски утечек данных и кибератак. Защита конфиденциальной информации становится более актуальной, что требует дополнительных инвестиций в кибербезопасность.

Зависимость от технологий: Появление технологий может привести к чрезмерной зависимости от программного обеспечения и систем. В случае сбоя или технических проблем бизнес может столкнуться с рядом трудностей, включая потерю данных.

Рисунок 2 – Недостатки цифровизации бухгалтерских процессов

В целом, понимание того, какие задачи не поддаются программированию, важно для понимания того, в какой степени можно автоматизировать бухгалтерские или аудиторские операции. Тем не менее, цифровые технологии могут заменить рутинную работу, а также дополнить аналитические и интерактивные операции. Автоматизация может заменить некоторых специалистов в области генерации важных данных, существенно изменив некоторые области работы бухгалтеров. Кабинет бухгалтера является одним из наиболее «оцифрованных» среди предприятий.

Таким образом, новые технологии оказывают глубокое влияние на систему бухгалтерского учета, делая ее более эффективной, гибкой и безопасной. Однако внедрение этих технологий может привести к значительным изменениям в подходе к бухгалтерскому учету, делая его более эффективным, безопасным и адаптивным к современным требованиям бизнеса.

Литература:

1. Agrifoglio, R.; de Gennaro, D. New Ways of Working through Emerging Technologies: A Meta-Synthesis of the Adoption of Blockchain in the Accountancy Domain. *J. Theor. Appl. Electron. Commer. Res.* 2022, 17, 836–850.
2. Türegün, N. Impact of Technology in Financial Reporting: The Case of Amazon Go. *J. Corp. Account. Financ.* 2019, 30, 90–95
3. <https://legalacts.egov.kz/npa/view?id=14945497>
4. Leitner-Hanetseder, S.; Lehner, O.M.; Eisl, C.; Forstenlechner, C. A Profession in Transition: Actors, Tasks and Roles in AI-Based Accounting. *J. Appl. Account. Res.* 2021, 22, 539–556.
5. Eldalabeeh, A.R.; Al-Shbail, M.O.; Almuqiet, M.Z.; Bany Baker, M.; E'Leimat, D. Cloud-Based Accounting Adoption in Jordanian Financial Sector. *J. Asian Financ. Econ. Bus.* 2021, 8, 833–849.

PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Physical culture and sport: problems, researches, offers

Айжеркенова А.А., Горохов А.С.

(М. Козыбаева атындағы СҚУ)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ МЕН ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Ұлттық спорт түрлерінің қазіргі даму тенденциялары жұртшылықтың назарының артуымен және халықаралық аренада нәтижелердің артуымен сипатталады. Бұл спортшылардың жалпы физикалық және арнайы ғана емес, сонымен қатар психологиялық дайындықта жаттығу және бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жаңа әзірлемелерді одан әрі іздеуді қажет етеді.

Халықаралық деңгейдегі жарыстарда жоғары бәсекелестік жағдайында, стресстің, мазасыздықтың, қорқыныштың, "эмоционалды күйіп кету" синдромының немесе ең жоғары спорттық жүктемелер кезінде өзін-өзі басқара алмаудың салдарынан жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін шынайы креативті-функционалдық мүмкіндіктер жиі көрсетілмеген кезде, Қазақстан Республикасының Ұлттық спорт түрлерімен айналысатын спортшыларды эмоционалды реттеу процесі өзекті болады.

Ұлттық спорт түрлері Қазақстан Республикасының мәдени мұраларының бірі болып табылады. Ежелгі заманнан бері ұлттық спорттық дәстүрлері қалыптасып келеді. Ұлттық спорт түрлерінің басты ерекшелігі Республиканың ұлттық мәдениеттері мен игіліктерінің ортақ белгілерінің пайда болуы мен дамуы болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы Ұлттық спорт түрлері елдің мәдениеті мен дәстүрлерінде маңызды орын алады. Олар халықтың тарихы мен өмір салтын бейнелейді, сонымен қатар ұлттық бірегейлікті нығайтуға ықпал етеді [1].

Ұлттық спорт түрлерінде түрлердің алуан түрлілігі ұсынылған. Оларға мыналар жатады: қазақша күрес; ат жарысы (байга-қысқа қашықтыққа жарыс (1200 метрден бастап) және аламан бәйге - ұзақ қашықтыққа (50 км-ге дейін)); көкпар (серке үшін күрес); аударыспақ (ат үстінде күрес); тоғызқұмалақ (үстел үстіндегі спорттық ойын); жекпе-жек (ережесіз күрестің түрі).

Ұсынылған ұлттық спорт түрлері жастардың бойында дене күші (қазақша күрес), төзімділік (аламан бәйге), ептілік (күмісалу), дәлдік (садақ ату жарыстары), сананың көптеген деректерді талдау қабілетін дамыту (тоғызқұмалақ) сияқты дене күш және рухани қасиеттерді дамытуға және тәрбиелеуге бағытталған. Сондай-ақ мақсатқа жетуге деген ерік-жігерді тәрбиелеуге, дала табиғатымен, басқа халықтардың мәдениетімен бірлігуіне бағытталған [2]. Ұлттық спорт түрлерін насихаттау үшін елімізде жыл сайын орта есеппен мыңнан астам Республикалық және халықаралық деңгейдегі жарыстар ұйымдастырылып өткізіледі. Қазіргі уақытта Ұлттық спорт түрлер Азия және Дүниежүзілік көшпенділер ойындарының бағдарламасына кіретін спорт түрі мәртебесіне ие болды.

Қазақтың ұлттық спорт түрлерінің қоғамдық және әлеуметтік маңызы зор. Ұлттық спорт түрлері қазақ халқының ежелгі мәдениеті мен өнері ешкімнен кем түспегенін көрсетеді. Ұлттық спорт түрлері ата-бабалардан кейінгі ұрпаққа аманат болып қалған. Біздің ата-бабаларымыз ұлттық спорт түрлері арқылы ұрпақтардың күшті және жігерлі өсуіне ықпал етті, олардың бірлігі мен достастығына ықпал етті. Біздің өміріміздегі ұлттық спорт түрлерінің міндеті ерекше. Қазақ халқы материалдық мұра ретінде де, мәдени мұра ретінде де ең бай халықтардың бірі болып табылады.

Жастардың ұлттық санасын дамытуда ұлттық спорт түрлері ғана емес, Қазақтың ұлттық ойындары да ерекше орын алады. Қазақ халқы ежелден балаларды тәрбиелеуге көп көңіл бөліп, олардың жауынгерлік рухын мұқият қадағалап келген. Жалпы, баланың өмірге алғашқы қозғалысы ойыннан басталады. Ойын - адамның өмірге алғашқы қадамы. Сондықтан балаға

ойынының мәні ерекше. Ұлттық ойындар-ежелден қалыптасқан дәстүрлі ойындау сауық түрлерінің бірі. Оның шығу тегі тым терең, ғасырлар қойнауында жатыр. Осы ойындардың негізінде әр халық әртүрлі жаттығулар арқылы дене шынықтыру-сауықтыру іс-әрекетінің негізін қалады.

Бұл ұлттық спорт ойындарының шығуына түрткі болды. Олар белгілі адам денсаулығын жақсарту үшін үлкен пайда әкеледі. Қазақтың ұлттық ойындары ата-бабаларымыздан қалған асыл қазына. Сондықтан халық мұрасын зерттеу және күнделікті пайдалану қазіргі ұрпақты тәрбиелеуде үлкен пайда әкеледі. Ойын әр баланың алдында өмірдің жарқын сәттерін ашады, жеке қасиеттермен және одан әрі дамуымен үйлеседі. Қазақтың ұлттық ойындары өте бай және әртүрлі [3].

Ұлттық ойындарда халықтың өмір салты, тұрмысы, ұлттық дәстүрлері, қаһармандылығы мен батылдығы туралы түсінігі бар. Сондай-ақ, адалдық пен күшке ұмтылу, шыдамдылық, қайраттық сияқты құндылықтарды ұстану керек екенін де атап кеткен дұрыс. Қазақстан Республикасында балаларды дәлдікке, ептілікке, жылдамдыққа, төзімділікке, тапқырлыққа, шыдамдылыққа және басқа да көптеген қасиеттерге баулитын спорттық ойындар бар.

Осылайша, Қазақстан Республикасының Ұлттық спорт түрлері мен ұлттық ойындары мәдени мұраның ажырамас бөлігі болып табылады және құндылықтарды ұрпақтан-ұрпаққа беруге ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

1. Матвеев Л.П. Теория и методика физической культуры (введение в теорию физической культуры; общая теория и методика физического воспитания): учебник / Л. П. Матвеев. — 4-е изд. — Москва: Спорт-Человек, 2021. — 520 с
2. Таникеев М. Казахские национальные виды спорта. Алматы, 1991 год.
3. Былеева Л. В., Короткова Н. А. Подвижные игры 2018.

PHILOLOGICAL SCIENCES

Senior lecturer, master Shamgonova R.G.

Master's student Kudaibergenova A.O.

M.Utemisov West Kazakhstan university, Kazakhstan

TECHNOLOGIES FOR TEACHING CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FOREIGN LANGUAGE LESSON AT SECONDARY SCHOOLS

The motivation of children with disabilities to study is certainly reduced due to their health status. The teacher does not always receive the expected return and positive dynamics of learning outcomes. But this does not make the teacher's daily, painstaking work, sometimes unnoticeable to others, any less significant than the work of a teacher who works with healthy, motivated students. It has long been known that the use of a computer in the educational process contributes to the development of the cognitive interests of schoolchildren, activates their verbal and mental activity and allows them to productively solve lesson problems in a fun, creative way. One of the main arguments in favor of using ICT in every school is the real opportunity to individualize learning, which allows each student to develop in accordance with his abilities and characteristics. And in the case of teaching children with disabilities, sometimes this is the only and main way of presenting educational material in a situation where a computer for them is a link between the student, the teacher and the outside world. This is the relevance of using ICT resources when working with children with disabilities at school, in particular in a foreign language lesson.

The child is the focus of learning using information technology. The appearance of a computer in the classroom inspires everyone to take part in the learning process.

Children find practical application of their knowledge of a foreign language in its various aspects, which increases their motivation to learn a foreign language.

Organization of educational activities using modern digital technologies “special” children are given the opportunity not only to express themselves, show their knowledge, abilities and skills, but also to make up for gaps in the material covered at the time of their absence, correct their shortcomings and receive a positive assessment. This creates a situation of success for each student.

It is important for a teacher to be able to create interactive presentations, pages on the Internet, as well as create their own websites, blogs, various educational forums, webinars, and online conferences. All this helps to correctly systematize educational material, and most importantly, to make it accessible to every student, regardless of where he studies directly: at school or at home. An interactive presentation in Power Point allows you to colorfully and clearly present all educational topics, even those that at first glance seem boring to students to study. And also to develop and monitor listening and reading skills with various strategies, practice, consolidate and improve lexical and grammatical material, test yourself independently and correct mistakes, which is important for children with cerebral palsy who write slowly and illegibly. Students, in turn, can check their result immediately: the key is either on the page following the test or on a hyperlink. A Power Point presentation combined with handouts made using Microsoft Office Word and Microsoft Office Excel is convenient for both the student and the teacher.

A page on the Internet makes it possible not only to collect the necessary educational material for students and check vocabulary and grammar in the form of tests, but also to make the necessary links to other Internet resources. Now there is an opportunity for each student, while on the internet page, to quickly access other useful sites where very interesting and, most importantly, necessary material for studying is presented. To relieve fatigue, for example, before, during and after a lesson, and to restore strength and performance, students are presented with music and songs that contain rich authentic linguistic and cultural material. Performing songs to a soundtrack

or “karaoke” contributes to the development of auditory, pronunciation and grammatical skills, replenishment of vocabulary, development of speech skills, as well as familiarization of students with the elements of the culture of the country of the language being studied, emotionally colors the lesson and makes it unique and exciting.

Quick access to information resources of leading foreign electronic newspapers, magazines, encyclopedias, viewing and reading foreign literature help improve reading skills and teach children to navigate a huge information flow.

The Internet is an important and interesting place for children to play educational games and virtual travel. You can travel to different countries of the language you are learning. Creating your own websites is a unique opportunity for a teacher to structure the learning process competently and in accordance with the program. Here you can upload absolutely any material to accompany and reinforce any topic being studied, taking into account the age of the students, the level of their language training, the development of general educational skills, and the specifics of the child’s illness. This material is always available not only in the classroom, but also at home for every student. The student can contact him at any time convenient for himself.

It is necessary to ensure that students are not overloaded and to plan time for rest during the educational process. Build a lesson based on the child’s capabilities, use the most health-saving technologies: some need to work more orally, developing speech, some need to write, developing hand motor skills, and some need to touch, feel, stroke everything. After working on the computer, it is necessary to do gymnastics to relieve tension in the muscles of the back, arms and eyes. In this case, it is logical to use access to the music page with and without video. After such unloading, any student will be happy to continue working in class.

It is clear that a computer in the classroom is not an end in itself, but a means for the development of students, a tool that allows them to solve problems in the development of a child’s linguistic, cognitive and communicative abilities. By creating a favorable psychological climate, wisely selecting feasible tasks, combining various forms of work, little by little, step by step, we move towards the main goal: to teach a

child to learn, to acquire knowledge independently, to believe in one's abilities and, as a result, to receive a quality education. Even if the future life of a student with disabilities is not connected with a foreign language, the use of the Internet and computer becomes a necessary condition for his further education. All this will help create conditions for self-realization of schoolchildren with disabilities and, in the light of new educational standards, prepare current and future graduates for a creative, productive life in our ever-changing world.

One of the most important points, which were already mentioned above, is creating a situation of success in the lesson and the opportunity to correct a mistake. It is necessary to offer students tasks that help create a situation of success and exercise the child's right to correct a mistake. Moreover, the child can correct the mistake without others noticing. For example, when filling out a crossword puzzle, a student can first use a pencil in order to erase the inscription when an error is detected; a very good and effective method is the "Pencil" method, when the desired result is achieved through trial and error.

Our experience has shown that tasks requiring a schematic drawing are useful. This greatly facilitates the work of students who find it difficult to formalize their answer verbally (orally or in writing). Essential, in our opinion, is the fact that the tasks "Draw a fantastic animal and tell about it about its life" (using the necessary vocabulary in the form of reference cards, ready-made templates for substitution) evoke a certain excitement in students. The guys do not consider such tasks difficult, perceiving them as a game.

The next important principle, undoubtedly, is the use of a large number of gaming methods and forms.

When organizing activities in the context of inclusive education, it should also be taken into account that, for example, for students with mental retardation, it is important to gradually complicate the educational material, presenting it in small doses. At the same time, the tasks in each lesson must be made gradually more difficult (more than 27 simple tasks must be given first). It is important for students with mental

retardation to be offered a sufficient number of tasks, which are recommended to be completed using the textbook. An analysis of school practice and our experience showed that these tasks are accessible to all students with mental retardation.

It is important to frequently switch from one type of student activity to another, using a textbook, applications, filling out diagrams, drawings, etc. Experience with this category of students proves that it is necessary to use a large amount of colorful didactic material in the lesson (including, from a workbook), visual aids, natural objects.

To facilitate the memorization of educational material, it is necessary to use rational memorization techniques (grouping words and pictures).

It is important to strengthen the practical orientation of educational material and rely on the child's life experience.

In order to effectively assimilate educational material by students with mental retardation, repeated, step-by-step repetition and frequent reference to "old" knowledge are necessary. Revision tasks are required at every stage of the lesson. At the end of each topic, a final repetition is organized using various methods and techniques (crosswords, mosaics, "knowledge track", etc.).

To facilitate the work of students, it is important, in our opinion, to use a sufficient number of tasks based on a sample, that is, tasks of a reproductive nature. These could be tasks on filling out diagrams or marking parts of objects in drawings. At the same time, the educational material must first be reviewed with the children from the textbook, and only then offered to complete the tasks in the notebook. In order not to reduce cognitive motivation, the pictures in the textbook and notebook should be different.

Another significant point, in our opinion, is the use of a minimum number of alphabetic symbols and as many familiar symbols as possible when formulating a task in writing. In this case, as experience shows, students do not have to read assignments for a long time. By the third academic quarter, they become so accustomed to the symbols that they do not read the entire assignment, but begin to complete it, focusing on the symbols.

Based on the psychological characteristics of the children being studied, there is a need to use tasks aimed at developing the fine motor skills of students. This is facilitated by working with plasticine models and Montessori materials that students perform. In addition, such work helps to cultivate perseverance, concentration, organization, hard work, develops perception, and increases students' interest both in working in the notebook and in the foreign language lesson in general.

The use of technologies to support educational initiatives, carried out through an individual trajectory of education and development, which offers route sheets on missed topics in order to eliminate gaps in knowledge, contributes to the achievement of high learning results. When creating such a trajectory, the psychological and age characteristics of the child, his needs, language and communication abilities, level of motivation, and personal qualities are also taken into account. In order to track intermediate results, you can use assessment sheets that allow you to monitor and observe the development of the child's independent activities and his assessment competence.

Of course, students with disabilities want to prove themselves in various competitions and olympiads. Everyone needs to show the results of their work and feel successful. Even though these competitions are of little importance for now, they bring joy and success to the children. Children with disabilities can do this, since the child is provided with technical assistance inside school or at home (with the help of parents), or, taking into account his characteristics, tasks are completed in several stages or the work time is increased.

To summarize, it can be noted that by creating a favorable psychological climate, using IT technologies, using an adapted program taking into account the characteristics of the psychophysical development and capabilities of children, situations of success, a child with disabilities will feel the joy of a well-completed task. This will make the learning process more fun and effective for him. The child will not have the feeling that his efforts are in vain. The technology of teaching children with disabilities in a general education school together with other children will solve the fundamentally

important problem of socialization of special children, provide new sources of information, and foster independence and responsibility.

Literature:

1. Vlasova T.A., Pevzner M.S. To the teacher about children with developmental disabilities. – M.: “Enlightenment”, 2001.
2. Ekzhanova E.A. A systematic approach to the development of a program of correctional and developmental education for children with intellectual disabilities. // Defectology. – 1999 – № 6. – P. 25.
3. Polat E.S. Some conceptual provisions for organizing distance learning foreign language based on computer telecommunications//Foreign languages in school. – 2005. – № 4 – P. 6–11.
4. Charles C. Bonwell & Tracey E. Sutheland. The active learning continuum: choosing activities to engage students in the classroom / Active Learning Strategies for the Higher Education. – JATE Press, Szeged, 1997. – P. 7-19.
5. Gribovskaya O.V. Information and communication technologies in teaching English in the context of new educational content. www.petropavl.kz
6. Safonova A, V. Ispol'zovaniye interaktivnykh tekhnologiy v obuchenii angliyskomu yazyku detey s otkloneniyami v razvitii. [The use of interactive technologies in teaching English to children with developmental disabilities]. - KASU Bulletin № 1 – 2010.

MEDICINE

Clinical medicine

E.V. Luchko, S. D. J. Waththage

Grodno State Medical University, Belarus

ENDOMETRIAL ANGIOGENESIS IN EARLY MISCARRIAGE

Early miscarriage is spontaneous termination of pregnancy between conception and 12 weeks of pregnancy. The incidence of miscarriage ranges from 10 to 25%, in the first trimester it can reach 50% of all pregnancies [1]. It is known that approximately half of miscarriages may be a consequence of defective implantation and endometrial factors involved in embryo/endometrial interaction may become responsible for pregnancy failure [2]. One of these factors is vascular endothelial growth factor (VEGF) which is expressed by endometrial glandular epithelial and stromal cells and promotes angiogenesis [3]. VEGF has a pivotal role in new blood vessel formation, i.e. angiogenesis, by promoting microvascular endothelial cell proliferation, migration and assembly into new vessels. Since angiogenesis is a fundamental process of development, differentiation of the endometrium, necessary for implantation and progression of pregnancy its disturbances can cause early miscarriage [4].

Purpose: to assess the level of VEGF expression in stroma of the endometrium in early pregnancy.

Materials and methods. 25 cases of early miscarriage (14 - undeveloped pregnancy, 11 - spontaneous abortion), detected in women in Grodno were investigated. The comparison group consisted of 10 women with artificial abortion and a favorable course of pregnancy. The median age of the studied group of patients was 24.0 (23.0-27.0) years, and the median age of the control group was 26.0 (24.0-30.0) years, but this differences are not significant ($p > 0.05$).

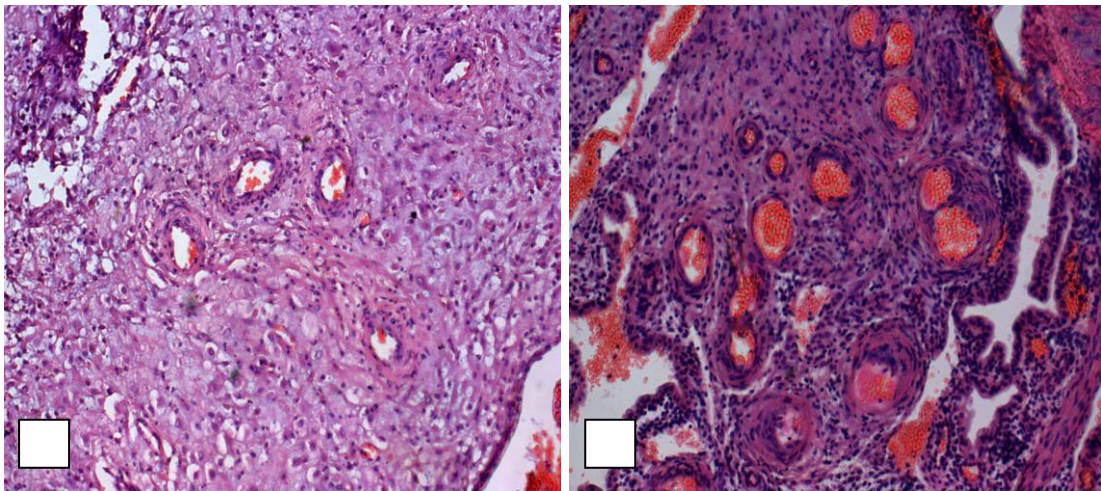
When determining the gestation period, the study group found that spontaneous abortion developed at 6.0 (4.0-8.0) week, what is significantly lower than undeveloped pregnancy (8.0 (7.0-10.0)) ($p < 0.05$). 16 patients (64%) from the study group were first-pregnancy. In 15 cases (60%),

concomitant gynecological pathology (erosion, adnexitis, etc.) was noted, and in 9 (36%) - concomitant somatic pathology.

Endometrial scrapings were examined microscopically, histological sections were stained with hematoxylin and eosin. In the morphological analysis of the endometrium it was found that decidual tissue with foci of necrosis, hemorrhages as well as leukocytic infiltration of the stroma predominated in the scraping.

In addition in 11 cases (44%) of study group large tortuosity of the spiral arteries in endometrium was noted, while in the comparison group it was found

in 7 (70%) scrapings, in some of them with replacement of the vessel wall by fibrin (Fig. 1).

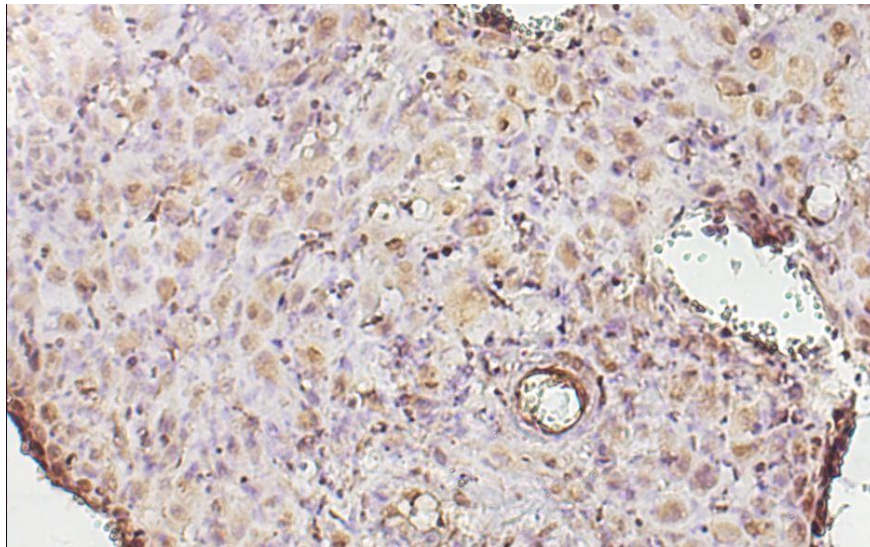

Figure 1. – Decidual tissue with the spiral arteries in study (A) and comparison (B) group. H/E staining. Zoom×200.

Immunohistochemical study was carried out in 20 cases using primary mouse monoclonal antibodies to VEGF receptors (clone VG1, Dako) according to a standard procedure. The results of the study were assessed using the morphometric method with the computer program Aperio Image Scope v9.1.19.1567. Statistical analysis was performed using STATISTICA 10.0 (SNAXAR207F394425FA-Q).

Results. An immunohistochemical study (Fig. 2) revealed that the level of VEGF positivity in the endometrial stroma with miscarriage was 0.406 (0.353-0.499), which is significantly lower than in physiological pregnancy - 0.690 (0.648-0.755), $p < 0.05$.

Figure 2. – Expression of VEGF in stroma of the endometrium. Zoom $\times 200$.

This indicates a higher activity of angiogenesis during physiological pregnancy and their important role in formation and maturation of the mother-placenta-fetus system.

Conclusions. The expression level of VEGF in decidual tissue of patients with miscarriage is significantly lower than in normal pregnancy ($p < 0.05$).

The data clearly indicate the importance of a sufficient level of angiogenesis for the maintenance and favorable course of early pregnancy and this marker can be used as a prognostic.

Literature:

1. Robinson, G. E. Pregnancy loss / G. E. Robinson // Best Practice & Research. Clinical Obstetrics & Gynaecology. – 2014. – Vol. 28 (1). – P. 169–178.

2. Li, T.C. Endometrial factors in recurrent miscarriage / T.C. Li, E.M. Tuckerman, S.M. Laird // Human Reproduction Update. – 2002. – Vol. 8. – № 1. – P. 43–52.

3. Gargett, C. E. Human endometrial angiogenesis / C. E. Gargett, P.A.W. Rogers // Reproduction. – 2000. – № 121. – P. 181–186.

4. Burlev, V.A. Angiogenesis inversion in pregnancy / V.A. Burlev // Russian Journal of Human Reproduction. – 2013. – № 3. – P. 58–66.

Hygiene and epidemiology

Сапарова Индира Шаншарханқызы

“Жамбыл жоғары медициналық колледжі”

Оқытушы

Жамбыл облысы, Тараз қаласы

ЖҰҚПАЛЫ АУРУЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ

Жұқпалы аурулар - жұқпалы (инфекциялық) аурулар ерте заманда-ақ олардың жаппай таралуы мен ауыр түрде өтуін сипаттайтын әр түрлі атаулармен белгілі болды (індет, жаппай аурулар). Бұл аурулар ерекше «миазма» — ауаның улы булануымен байланыстырылады. Жұқпалы аурулар туралы ғылымның дамуында әр түрлі қоздырғыш микробтардың ашылуы үлкен рөл атқарды. «Infecio» деген латын сөзі «ластану» дегенді білдіреді. Жұқпалы аурулар адам ағзасына қоздырғыштың енуінен кейін пайда болады. Қоздырғыш-микробтар ауру адамнан сау адамға беріле алады. Белгілі бір жағдайларда ауру жаппай таралады (індет). Ауру туғызатын микробтар бактериялар, вирустар, спирохетар, саңырауқұлақтар болуы мүмкін. Ауру туғызатын микробтар, әдетте, сыртқы ортада тез өледі. Олардың өмір сүріп, көбейетін жері — адам немесе мал ағзасы, сондықтан адам жұқпалы көзі болып табылады. Зооноздардың көпшілігі табиғи-ошақтық аурулар туғызады, яғни белгілі бір климаттық географиялық жағдайларда кездеседі, бұл жерде қоздырғыштарды табиғи сақтаушылары жабайы аңдар мен қоздырғыштардың ерекше тасымалдаушылары — жөндіктер мен кенелер өмір сүреді.

Жұқпалы аурулардың қоздырғыштары паразиттік өмір кешеді, белгілі бір уақытқа дейін қажетті нәрсемен камтамасыз етіледі, осы уақыт біткеннен кейін қожайынды ауыстыру қажеттілігі туады. Бұл берілудің тиісті механизмі

көмегімен жүзеге асырылады. Бұл жүйелі пайда болып отыратын және өзара байланысты жұқпалы (инфекциялы) жағдайдың үздіксіз тізбегі, ол клиникалық айқын немесе жасырын формада көрініп отырады, бұл эпидемиялық процесс деп аталады. Эпидемиялық ошақ дегеніміз—инфекция көзінің өзін қоршаған аумақ шегінде нақты жағдайда жұқпалы бастауды беруге қабілетті орны. Эпидемиялық процестің пайда болуы үшін фактордың өзара қимылы қажет: жұқпа қоздырғышының көзі, жұқпаның берілу механизмі және қабылдағыш ағза. Жоғарыда айтқандай, ауру адам немесе жұқпалы (залалданған) жануар жұқпа көзі болса, тағы бір жұқпа кезі — тасушы (бацилло — «таратушы»). Кейбір аурулар кезінде (тырысқак, іш сүзегі) ауру адамның айығуы ағзаның қоздырғыштан босауымен кабаттаса жүреді, яғни клиникалық тұрғыдан сау адам қоздырғыштар бөлуі мүмкін, бұл «тасушы» деп аталады. Қоздырғыштың залалданған ағзадан сау ағзаға өтуі эволюциялық қалыптасқан әдіспен өтеді. Бұл — жұқпа қоздырғыштарының берілу механизмі деп аталады. Ағзада қоздырғыштың орналасуы мен жұқпаның берілу механизміне байланысты бар жұқпалы аурулар 4 топқа бөлінеді: ішек жұқпасы, тыныс алу жолдарының жұқпасы, қан жұқпасы және сыртқы кабат жұқпасы. Ішек жұқпасына қоздырғыштардың ішекте орнығуы мен соған сөйкес олардың сыртқы ортаға, негізінен, нәжіспен бөлінуі тән. Бұл аурулардың қоздырғыштары сау адамдарға ауыз арқылы азық-түлікпен, ауыз сумен немесе лас қолдармен ағзаға түсуі нәтижесінде жұғады. Оларға — дифтерия, іш сүзек, тырысқак, ішек уыты жұқпалары жатады. Тыныс алу жолдарының жұқпасына тыныс алу жолдарының шырышты қабықшаларда өсіп-енетін және сыртқы ортаға жөтелу, түшкіру, қатты сөйлеу, шулы тыныс алу кезіндегі шырышты ұсақ бөліктерімен, қақырықпен бөлінетін қоздырғыштары бар аурулар жатады. Сау адамға, сондай-ақ шырыштың жұқпаға ұшыраған белігінің жоғары тыныс алу жолдарына түсуі нәтижесінде жұғады. Бұл ауруларға — тұмау, табиғи шешек, дифтерия жатады. Қан жұқпа тобына қоздырғыштары қан ағысына қансорғыш буынаяқтылардың (бүрге, маса) шағуы кезінде түсетін, сөйтіп, негізінен, қанда орнығатын қоздырғыштары бар аурулар жатады. Бұл ауруларға — бөртпе сүзек, безгек, оба

жатады. Сыртқы қабат (жамылғыш) жұқпалары—сау адамның шырышты қабықшасы немесе керісінше ауру тудыратын қоздырғыштардың түсуі нәтижесінде жұғады. Қоздырғыштардың берілу факторлары төсек жайма заттары, киім, ыдыс-аяқ, су, шырышпен, ірумен немесе қабықпен ластану. Жара жұқпа жарақат нәтижесінде сыртқы жамылғыш қабат тұтастығының бұзылуы тән. Сыртқы жамылғыш қабат жұқпасына — түйнеме, туляремия, саңырауқұлақтық аурулар жатады. Өте ауыр өтетін, өлім жағдайы көп кездесетін және жұғудың жоғары деңгейімен, яғни адамдар арасында тез тарау қабілеттілігімен (жоғары контагиозды) сипатталатын ауру аса қауіпті жұқпа деп аталады. Бұған: оба, тырысқақ, шешек жатады. Жұқпалы аурулар адам организміне қоздырушы микробтар түсу салдарынан пайда болады. Барлық жұқпалы аурулардың ортақ белгісі жұққан организмнен сау организмге берілуі болып табылады және белгілі бір жағдай орнағанда жаппай, індеттік сипат алады.

Жер шарының барлық тұрғындарына ең қауіпті тілсіз жауларының бірі жұқпалы аурулар алғанына біраз уақыт өтті. Жұқпалы аурулардың алдын алу басты қажеттіліктердің бірі болып табылады. Ядролық жарылыстардан қалыспайтын бұл індетке көз жұма қарауымызға болмайды. Көз жұмған болсақ салдары өте қиынға алып келіп соғуы мүмкін. ХІХ ғасырда тұмау ауруынан Еуропа халқы «Бірінші дүние жүзілік соғыстан» қаза тапқандардан да өлім саны көп болды. Ең алдымен әр адам өзінің жеке гигиенасын сақтап, кездейсоқ жыныстық қатынастарға бармай, уақытылы егулер жасатуы қажет. Осының өзі жан амандығын сақтаудың кепілі болып саналады.

Қорыта келгенде, бұл аурулардың алдын алу үшін, одан біріншіден тазалық сақтау керек. Адамдар әр түрлі спортпен шұғылдануы қажет. Сол кезде ғана адам барлық ауруларға қарсы тұра алады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Вирусология, иммунология, генетика, молекулалық биология. Орысша-қазақша сөздік. –Алматы, Ана тілі, 1993. ISBN 5-630-0283-X
2. О.Д.Дайырбеков, Б.Е.Алтынбеков, Б.К.Торғауытов, У.И.Кенесариев, 3.Т.С.Хайдарова Аурудың алдын алу және сақтандыру бойынша орысша-қазақша терминологиялық сөздік. Шымкент. “Ғасыр-Ш”, 2005 жыл.
4. Бермаханов А.—Алматы: "Демалыс", "Қазақстан", 1994— 506 бет. Вернер, Дэвид. Халыққа медициналық жәрдем көрсету жөніндегі (Анықтамалық). Қазақ тіліне аударғандар: Айымбетов М.

PEDAGOGICAL SCIENCES

Problems of training of specialists

Капанов Нуржан Бакбергенович

Алматы қ., Алмалы ауданы,

№47 гимназия, музыка пәнінің мұғалімі

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ӘУЕНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ОЯТУ

Ойын ертеден келе жатқан адам өмірінің ажырамас бір бөлігі болып келеді, оны өсіп келе жатқан жас ұрпақты тәрбиелеуде, дене бітімі мен тұлғасын дамыту мақсатында қолданып келеді. Ол адамдардың демалыстағы, көңіл көтерудегі, танымындағы, рухани және дене күштерін дамытудағы қажеттіліктерін қанағаттандырады.

Қызығу танымдық іс-әрекеттің қозғаушы күші ретінде жасөспірімдердің қызығуымен оқып-үйрету барысында қабілеті ашылып, дарыны ұшталады, өз күшіне, мүмкіндігіне сенімі артады, адами дара тұлғалық сипаттарға ие бола бастайды. Қызығуды туғызу үшін әуенмен ойын түрлерін пайдаланудың орны ерекше.

Ұлы педагог В.А. Сухомлинский ойын ойнамай бала толыққанды дамымайды деп айтқан. Ойын арқылы әуенге де басқа оқыту формалары сияқты арнайы психологиялық қағидалар талап етіледі. Басқа да кез-келген іс-әрекеттер сияқты әуен арқылы ойын әрекеті де сабақ кезінде ынталандыруды қажет етеді, ең бастысы олар ойынның қажеттілігін сезіну керек. Негізгі рөл олардың әуенмен ойынға қатысудағы психологиялық және интеллектуалдық дайындығымен сипатталады. Ойын кезіндегі көңіл-күй, өзара түсіністік, достық қарым-қатынасты қалыптастыру үшін мұғалім әр ойынға қатысушының мінез-құлқын, темпераментін, жинақылығын, ұстамдылығын және денсаулығын ескере отырып тапсырмалар мен жаттығулар бергені жөн.

Сондай-ақ жасөспірімдер жасында әр нәрсеге құмар әрі қызыққыш болғандықтан қолымен ұстап, көзбен көргенді жақсы көреді. Олардың қызығушылығын арттыру жақсы ұйымдастырылған сабаққа және сабақ барысында әсем әуенге де байланысты болып келеді. Сондықтан әрбір сабақтан бұрыннан белгілі мәліметтерді қайталай бермей, оқытудың жаңа әдіс тәсілдерін іздестіру қажет.

Абай Құнанбайұлы, «Бір дәурен кемді күнге – бозбалалық» өлеңі

Бір дәурен кемді күнге – бозбалалық,
Қартаймастай көрмелік, ойланалық.
Жастықта көкірек зор, уайым жоқ,
Дейміз бе ешнәрседен құр қалалық.

Бар ойы - өлең айтып, ән салалық,
Біреуді қалжың қылып қолға алалық.
Қызды ауылға қырындап үйір болса –
Көңіліне зор қуаныш бір бадалық.

Демендер өнбес іске жұбаналық,
Ақыл тапсақ, мал тапсақ, қуаналық.
Қызды сүйсең, бірді-ақ сүй, таңдап тауып,
Көрсен қызар, күнде асық – диуаналық.

Жастықта бір күлгенің – бір қаралық,
Күлкі баққан бір көрер бишаралық.
Әуелі өнер ізделік қолдан келсе,
Ең болмаса еңбекпен мал табалық.

Той болса, тон киелік, жүр, баралық,
Бірімізді біріміз аударалық.
Ат арықтар, тон тозар, қадір кетер,
Күлкіні онша күйлеп, шуламалық.

Уайым – ер қорғаны, есі барлық,
Қиыны бұл дүниенің – қолы тарлық.
«Еһе-еһеге» елірме, бозбалалар,
Бұл бес күндік бір майдан ер сынарлық.

Салынба, қылсаң дағы сан құмарлық,
Алдыңда уайым көп шошынарлық:
Жарлылық, жалынышты жалтаң көздік,

Сүйкімі, икемі жоқ шалдуарлық.

Әсем салдық өлгенше кім қыларлық,
Оған да мезгіл болар тоқталарлық.
Ұрлық қылар, тентіреп тамақ асырар,
Болмаған соң жұмыс қып мал табарлық.

Басында әке айтпаса ақыл жарлық,
Ағайын табылмаса ой саларлық,
Қалжыңбассып өткізген қайран дәурен,
Түбінде тартқызбай ма ол бір зарлық?

Осы елде бозбала жоқ сөзді ұғарлық,
Үзілмес үмітпенен бос қуардық.
Әйтеуір ақсақалдар айтпады деп
Жүрмесін деп аз ғана сөз шығардық.

А. Құнанбаевтың «Бір дәурен кемді күнге – бозбалалық» өлеңінен мынадай тапсырмалар бергенді жөн көрдік:

- өзін қартаймастай көреді, -көкірегі зор, уайымы жоқ, - біреуді қалжың қылады, - қызды ауылға қырындайды, - көкірегі зор қуаныш.

Тапсырманы орындау барысында жасөспірімдер өз ойлары мен пікірлерін ортаға салып, бөліседі. Өздерінің бозбала мен бойжеткен шақтарындағы қалыптасып жатқан мінез-құлықтары, қоғамдық ортаға бейімделуі мен қарым-қатынасы, білімге құштарлығы, өмірге көзқарасын анықтап, болашағына, тәлім тәрбиесіне бағыт беруге болады.

Жасөспірімдердің дене бітімі түрлі жаттығулармен, шынығулармен дамып, жетіліп отырады. Сондықтан табиғи қимыл-қозғалыстар, яғни, жүгіру, суда жүзу, доппен ойнау мен лақтыруда олардың қимыл-қозғалыстары барысында әсем әуенмен дамып түрлі өмірге қажетті машықтары, дағдылары мен іскерліктері қалыптасуын анықтауға септігін тигізеді. Сонымен қатар әсем әуен арқылы дене күштерін нығайтып, күш-жігерін арттырып, көңіл-күйлерін көтеріп, өмірге төзімділігін байытып, дене қозғалысын үйлестіреді.

Қорыта айтқанда, халқымыз ойын барысында әсем әуенмен жасөспірімдерді өмір сүруге дағдыландырып, қиындыққа төзе білуге, қиын сәттерден жол таба білуге машықтандыруды басты мақсат еткен.

Methodical bases of the educational process

Нұғман Ақмоншық, докторант
Назымгүл Пышакбайқызы Албытова п.ғ.к., қауымдастырылған
профессор

Қадиша Қадырқызы Шалғынбаева п.ғ.д., профессор
Гүлнар Кенесбекқызы Шолпанқұлова п.ғ.к., қауымдастырылған
профессор

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

ОТБАСЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ

Білім саласындағы өзекті мәселелердің бірі – мектепте әрбір оқушы үшін жайлы орта қалыптастыру. Мектепте оқушы үшін жайлы орта құру сыныпта, сабақ үстінде жағымды психологиялық ахуал орнатудан басталады. Алайда қазіргі таңда балалар арасындағы буллинг күннен-күнге белең алууда. Қатыгездіктің ресми түрде бірнеше халықаралық ұйымдарда әлемдік қоғамдастықтың маңызды мәселесі ретінде тіркелуі соның айғағы [1].

Кейбір зерттеулер буллингтің бастауыш мектеп қабырғасында басталатындығын және оның барлық белгілерінің толық болатындығын анықтаған. Мәселен, бастауыш сынып оқушыларының 78,56%-ы сыныпта көпшілікке жағымсыз балалар бар екенін мойындайды; 77,35%-ы сыныптастарының қолдауына мұқтаж; 71,74%-ы мазасыздық пен жалғыздығын сезінеді; 70,54%-ы сыныпта өздеріне лайық болмаса да соңына еріп жүретін бірнеше оқушы бар деп мәлімдейді; 61,52%-ы сыныпта ешкім дос болғысы келмейтін бір немесе бірнеше бала бар екенін мойындайды; 54,91%-ы ұжымда өзін өз мәнінде бағаламайды деп санайды; 47,49%-ы басқа сыныпта немесе мектепте оқығысы келеді; 43,49%-сыныптастары олармен дос болғысы келмейтінін сезінеді; 43,29%-ы сыныпта өз орны болмағанына қынжылады; 33,47%-ы сыртқы келбетінің кемістігі бар баламен (сүйелі бар, қитар, толық) дос болмайтынын және араласпайтынын мойындайды; 5,41%-ы телефонға түсіріп алып, интернетте сыныптастары арасындағы төбелесті жариялайтынын мойындады [2].

Буллингтің салдары оқушының психикалық, тұлғалық дамуы мен денсаулығына, алдағы өміріне шексіз зиян келтіретіндіктен оның туындау факторларын іздестіру, алдын алу жолдарын анықтау, нақты жағдайда проблеманы реттеу, түзету жұмыстарын ұйымдастыру психология, педагогика, философия, әлеуметтану, криминология, медицина сынды ғылымдардың кірігуінде (интеграциясында), кең салалы зерттеулер жүргізудің нысанына айналып отыр. Өйткені буллинг оның әрбір қатысушысы үшін өмірінің барлық кезеңдерінде эмоционалды және әлеуметтік дамуына кері әсер етіп, балалардың қоғамға бейімделуінде қарама-қайшылықтар тудырып отырады. Әрине, барлық қиындық бірінші кезекте жәбірленуші ролінде болған балаға түсіп, оның денсаулығы бұзылады, оқу үлгерімі төмендейді. Тіпті құрдастарына қарағанда үш есе артық депрессия, апатия, бас ауруына ұшырап, өз-өзіне қол жұмсауға мәжбүр болады. Ал жәбірлеуші-агрессор ересек жаста кінәсін сезінуі мүмкін, қылмыстық топтарға түсу қаупі жоғары келеді [3].

К.А.Шарине өз зерттеуінде буллингтің білім беру ортасында балалар арасында жиі кездесетін қауіпті құбылыс болуына қарамастан, ғылыми тұрғыда оны зерттеу 2000 жылдардың басында ғана қолға алынды деп көрсеткен: Е.Н. Ожиева (2001), С.Ю. Чижова (2005), И.С. Конн (2006), Е.В. Гребенкин (2006), И.Ф. Фурманов (2007), О.Л. Глазман (2009), В.Р. Петросянц (2011), А.А. Бочавер (2013), В.С. Собкина (2014), К.С. Шалагинова (2014), Е.С. Илларионова (2014), С.Е.Кривцова (2016), В.В. Бурмистрова (2018), И.С. Новикова (2022) және басқалары [4].

Буллинг сияқты күрделі құбылыспен ұйымдастырылатын жұмыстарда олардың пайда болу факторлары, сипаттары, түрлері, анықтау өлшемдері, қатысушылардың тап болатын зардаптары мен салдары, алдын алу шаралары туралы теориялық біліммен қатар, олардың практикалық көріністері туралы жан-жақты зерттеп білу міндет. Әсіресе бұл бағыттағы жұмыстарда нормативтік-құқықтық негізге алатын заңнамаларды, педагогикалық және психологиялық ұстанымдар мен тұғырларға ерекше мән беріледі.

«Білім туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабының 113-тармағына сәйкес Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидалары» 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 Бұйрықпен бекітілді. Баланы жәбірлеудің (буллингтің)

профилактикасы қағидалары жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы жөніндегі қызметтің тәртібін айқындайды [5].

Буллингке байланысты мәселелерді шешу сынып жетекшілерінің көп жұмыс уақытын алуы мүмкін. Сондықтан бұл мәселені ескеріп, барлық алдын алу шараларын келесі санаттарға бөлуге болады:

1. Ағымдағы жұмыс: сынып оқушылары арасындағы қарым-қатынас жағдайын талқылау және бақылау.

2. Білім беру үдерісіндегі барлық қатысушылармен ағартушылық жұмыс жүргізу: білім алушылармен, педагогтармен, ата-аналармен.

3. Ақпараттық материалдарды тарату. Буллингтің алдын алу бойынша жұмыс балалар ұжымының бірігуіне ықпал ететін арнайы педагогикалық және тәрбиелік шараларды қолдануды және соның салдарынан білім алушылардың мінез-құлқының сапасын жақсартуды көздейді [6].

Т.С.Сулимова мектептегі қорқыту мен зорлық-зомбылықтың формалары мен түрлеріне әлеуметтік факторлар әсер етеді деп, көбінесе қоғамдағы зорлық-зомбылыққа байланысты жағдайдың нәтижесі ретінде көрсетеді, ғалым әлеуметтік саладағы теңсіздік, саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайлар, мәдени нормалардың, дәстүрлер мен құндылықтардың сақтамауы, заңдардың тең дәрежеде орындалмауына байланысты деп жазады [7].

В.И.Слободчиков сыныпта буллингтің орын алуына әсер ететін гендерлік стереотиптер, әлеуметтік экономикалық теңсіздік және бұқаралық ақпарат құралдарының кері әсері сияқты әлеуметтік факторларды анықтайды [8].

Буллингтің туындауына әсер ететін факторларды қарастырғанда негізінен, отбасы, ондағы отбасы мүшелерінің қарым-қатынасы, қоғамдағы теңсіздіктер, саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайлар, мәдени нормалардың, қоғамдық дәстүрлер мен құндылықтардың сақталмауы, заңдарға және олардың орындалмауына, гендерлік стереотиптер мен бұқаралық ақпарат құралдарының кері әсерін негізге алуға аса көңіл бөлінеді. Әрине, тұлғаның қалыптасып, дамуына қоғам, қоршаған әлеуметтік орта, ересек адамдардың үлгісі, тәрбие, гендерлік ерекшеліктер ықпал етеді. Және «балалық шақта әсер еткен факторлар келешек өмірді айқындауға ықпал етеді» деген көзқарас та бар.

Мақала BR 185744152 «Балаларға қатысты буллингтің алдын алу шараларын әзірлеу және оның өзекті аспектілерін зерттеу» тақырыбындағы ҚР Ғылым және жоғары білім министрлігі, ғылым комитетінің мақсатты бағдарламалық қаржыландыру гранттық жобасы аясында орындалды.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Menesini E., Salmivalli C. Bullying in schools: the state of knowledge and effective interventions // Psychology, health & medicine. 2017. Vol. 22 (1). P. 40—253.
2. Е.Ю.Волчегорская, М.В.Жукова, Е.В.Фролова, К.И.Шишкина, Н.Д.Носкова.- Буллинг как актуальная проблема современной начальной школы.
3. Буллинг в школе: вопросы противодействия и профилактики. Методические рекомендации. Уфа, 2021г. – 23-с.
4. Шарина, К. А. Проблема буллинга в современной школе / К.А.Шарина. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2022. — № 48 (443). — С. 518-520.
5. Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі «Баланы жәбірлеудің (буллингтің) профилактикасы қағидалары» 2022 жылғы 21 желтоқсандағы № 506 Бұйрық
6. Методические рекомендации по предотвращению буллинга в школьных коллективах (для классных руководителей) / авт.-сост. О.А. Драганова, Я.В. Пономарева, Т.Н. Давыдова. – Липецк: Г(О)БУ Центр «Семья», 2022. – 40 с.
7. Сулимова, Т.С. Социальная работа и конструктивное разрешение конфликтов [Текст] / Т.С. Сулимова. – М., 1996. – 99 с.
8. Слободчиков, В.И. Структура и состав образовательной сферы. Категориальный анализ [Текст] / В.И. Слободчиков // Психология обучения. – 2010. - № 1. – 4-24 с.

Modern methods of teaching

Абижанова Гулнур Айбасовна

Сапар Байжанов атындағы №162 мектеп-гимназия биология пәні мұғалімі

Алматы қаласы, Түрксіб ауданы

БИОЛОГИЯ ПӘНІН БАСҚА ПӘНДЕРМЕН БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

Өркениетті елдердің әлем қауымдастығына енуі, осыған сәйкес білім реформасының жаңаруы оқыту мен тәрбиелеудің мазмұнын өзгертуді талап етеді. Себебі, жаһандық тенденциялардың жедел дамуы әсерінен білім саласында көптеген тәжірибелер пайда болды. Соның бірі 21 ғасыр дағдысын қалыптастыру болып табылады. Осыны меңгерген тұлға қоғамға қажетті дағдыларды меңгереді, цифрлы ақпараттарды, электронды ресурстарды сұрыптайды, креативті ойлай отырып, шешім қабылдайды, зерттеушілікпен айналысу арқылы ғылыми жаңалықтар ашады.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында «...қазіргі қоғамның басты талаптарының бірі — зерттеушілік құзыреттілігі дамыған жаңа тұрпатты адамды қалыптастыру» — делінген. Еліміздің жаңа тұрпатты тұлғасы бірнеше тіл меңгерген, логикалық ойлау дағдысы қалыптасқан, жаңаша ойлайтын, зерттеумен айналысатын зиялы азамат болуы қажет.

Айтылған ойлар, заманауи білім беру үдерісінде туындайтын тың өзгерістер жағдайында шығармашыл, қабілетті оқушының жаңа түрін қалыптастырудың өзектілігін айқындай түседі.

Осы қажеттіліктерге байланысты, білім берудің жаңа парадигмалық жағдайында оқушылардың зерттеушілік іс-әрекетін қалыптастыру оны тиімді дамытуға деген сұраныс артуда. Зерттеушілік дағдыны қалыптастыру мектеп пәндері негізінде жүзеге асады.

Биологияны басқа пәндермен байланыстыра оқытудың екі түрлі тиімді жағы бар: біріншіден, биология оқушылардың басқа оқу пәндеріне дайындығын күшейтеді, екіншіден, өз кезегінде физика, география, тарих пәндеріне қойылатын мәселелерді қатар зерттеуде оқу базасын толықтырады.

Жұмысты жоспарлау барысында пәнаралық байланысты жүзеге асыру - мұғалім мен білім алушылардың бірлесе жұмыс жасауын күшейтеді, сабақ сапасын жақсартады және оның тәрбиелік рөлін кеңейтуге мүмкіндік береді. Олардың ой шешімін қамтамасыз ете отырып, сабақтың білімдік - тәрбиелік потенциалын күшейту мақсатындағы пәнаралық ынтымақтастықты арттырады.

Біріншіден, биологияны басқа да мектеп пәндерімен кіріктіре оқытуда жан- жақты білім жетілдіру, дүниетанымдық білім беру, қосымша әдебиеттер пайдалану сияқты ізденістер қызықтырып, алға жетелейді, білім процесін нығайтады, сол арқылы білімімді жетілдіре түссе, екіншіден, білім алушылардың ғылыми жұмыспен шұғылданулары, қоғамдық белсенділіктері, ізденімпаздылық сияқты қасиеттері дүниетанымдары кеңейе түседі.

Екіншіден, сабақтың тиімді, қызықты, сапалы өтуіне үлкен септігін тигізеді. Бұл жердегі пәнаралық байланыс – білім алушылардың дүниетанымын кеңейтеді, қарапайым сабақтардың көкжиегін кеңейтуге мүмкіндік береді. Білім алушылардың танымдық қызығушылығы артып, олардың қойылған сұрақтарды тереңірек зерттеуге қызығушылығы туындайды.

Жалпы білім беретін мектептегі биология пәнінің бастауыш білім беру сатысындағы дүниетану пәні негізінде құралады. Бұл пән бойынша білім алушыларға еліміздің табиғаты, табиғи байлығы, экономикасы, ғылымы мен мәдениеті, этика, әдеп, эстетика, адам-адам, адам қоғам, адам табиғат

арасындағы қарым қатынас түрлері жайында ғылыми сарамандық ұғымдар беріледі.

Биология-бұл орта буында алғаш қосылатын пән. Сондықтан орта буында өсімдік құрылысы өсімдік жайындағы білім берудің алғашқы баспалдағымен танысады.Сын тұрғысынан ойлау жобасы арқылы стратегияларды пайдалануда білім алушылардың ізденушілік, зерттеушілік әрекетін ұйымдастыруға жол ашады. Білім алушы жүрегіне жол тауып, оның білімге деген құштарлығын арттырып, өзін-өзі тәрбиелеуін ғылыми деңгейде ұйымдастыру үшін, әр білім алушының дара ерекшеліктерін ескере білім алуға қабілетін зерттей отырып, тұлғалық негізінің ашылуына жол ашатын ұстаз.

Пәнаралық байланыс арқылы сабақ түрлерін өткізу әдістері әр түрлі және мол деп ойлаймын. Көбінесе пікірталастар, дебат сабақтар, мұғалім жетекшілігімен зерттеу жұмыстары, білім алушылардың өз бетіндік жұмыстары, интернет жүйесін пайдалану, компьютерде жұмыс жасау шеберліктері қолданылады. Сабақ барысында білім алушылар өтілетін материалды талдайды, салыстырады, кіріктіреді, жүйелендіреді. Мұғалім болса, материалды таңдауға, оны зерттеп - зерделеуге нұсқау беріп, көмектеседі.

Осындай жолдармен биология пәнінің сабақтарында пәнаралық байланыс әдістерін қолдану білім алушылардың бойында қоршаған ортаның бүтіндігі туралы тұтас ой, олардың көптүрлілігі туралы ой қалыптасады, сөздік қоры молаяды және ой танымы дамиды. Биология сабақтарындағы осындай пәнаралық байланыс ой мен сөз еркіндігінің өзіндік орнын қалыптастырады, бұл мұғалімнің білім алушыны өз пәніне қызығушылықпен қарауына жол береді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. -Нұр-Сұлтан, 2019 //adilet.zan.kz/
2. Леонтович А.Н. Концепция развития исследовательской деятельности учащихся М: Образование, 2014. -152с
3. Брунов Е. П. Самостоятельные работы учащихся по биологии: пособие для учителя. М.: Просвещение, 2021. 160 с.

Тауекел Хуанган

№53 орта мектеп

Математика пәні мұғалімі

Алматы облысы, Іле ауданы

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНА БІЛУ – КӘЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫ

Математиканы тереңдетіп оқытуда оқушылардың танымдық белсенділігі мен іздемпаздығын арттыруға негізделген. Мұғалім оқушының пәнге деген қызығушылығын туғызуда басты рол атқарады. Әр сабақты жақсы өткізу үшін мүмкіндік беретін ережелерді есте сақтап, оның орындалуын қадағалап отыру керек. Бұл ережелер:

1.Сабақ тақырыбына қатысты түрлі, ғылыми, әдістемелік кітаптарды таңдап алу, олардың мазмұнымен танысу.

2. Оқулық материалын еске түсіру, тірек білім , білік , дағдыны бөліп алу.

3.Сабақ міндеттерін нақтылау, оны оқушыларға түсінікті, олар қабылдай алатындай етіп тұжырымдап жоспарға жазу.

4.Сабақта оқушы нені түсіну керек, нені есте сақтау керек, нені біліп, сабақтан нені үйренуі керектігін анықтау.

5.Оқушыларға оқу материалын қандай көлемде , қандай мөлшерде баяндау керек, қандай қызықты деректерді келтіруге болатынын анықтау.

6.Оқушылардың жас ерекшеліктеріне қарай жеке бастарының психологиясын жете біліп, әр студенттің жүрегіне жол таба білу.

7.Әр сабақты өз дәрежесіне жеткізу.

Қазіргі кезеңде егеменді елімізде білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеңістігіне бағыт алуда. Бұл педагогика тарихы мен оқу-тәрбие үрдісіндегі елеулі өзгерістерге байланысты болып отыр, себебі, білім беру жүйесі өзгерді, білім берудің мазмұны жаңарды, жаңа көзқарас, жаңаша қарым-қатынас пайда болды.

Мұғалімдердің алдына қойылып отырған басты міндеттерінің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеру.

Жаңа технологияларды меңгеру мұғалімнің зияткерлік, кәсіптік, адамгершілік, рухани, азаматтық және де басқа да көптеген адами келбетінің қалыптасуына игі әсерін тигізеді, өзін – өзі дамытып, оқу – тәрбие үрдісін тиімді ұйымдастыруына көмектеседі. Өз тәжірибемде «деңгейлеп оқыту» технологиясында жұмыс атқарамын. Бұл технологияда көптеген жұмыстар білім деңгейі төмен оқушылармен арнайы жұмыстар жүргізіледі және де дарынды оқушыларды шығармашылық жұмыстарды жетелейді.

Сабақ барысын келесі этаптар арқылы орындаймын:

- бірігіп жұмыс істеу арқылы жаңа сабақты бекіту;
- өзіндік жұмыстарды оқыту;
- өз білімдерін бақылау арқылы тексеру;
- әр деңгейлі есептерді таңдау арқылы шығару.

Оқушылармен жеке жұмыс істеу сабақтың ең бірінші кезеңі болып табылады, және бұл оқушылардың өзіндік оқыту жұмыстары арқылы жүзеге асырылады. Мұндай кезеңді сабақтың басында қолдану керек. Себебі бұл кезде мұғалім әлі әр оқушының бұл материалды қалай түсінгенін анықтай алған жоқ. Білімдеріне қарай «төмен» және «жақсы» оқитын оқушыларға бөлмей, әр оқушының бұл сабақта жақсы баға алғысы келетінін ескере отырып, олардың білім деңгейіне байланысты әр түрлі тапсырмалар дайындалады. Оқушылар өздеріне ұнаған тапсырмаларын таңдап алады және қанша тапсырма орындау керектігін өздері шешеді. Оқушылармен математикалық диктант, ауызша жаттығу жұмыстарын жүргізу үлкен нәтижесін беретінін байқадым. Әр оқушының білімін жеке бақылауда келесі мынандай жұмыстар атқарамын:

1. Ауызша бақылау жұмыстарын жүргізу – бұл оқушылардың ойлау қабілетін, зейінін, жеделдетіп есептеу білігін дамытуға ықпал етеді. Ауызша жұмыс жүргізудің көбінесе мынандай түрін қолданамын: 4-5 оқушыны тақтаға шығарамын да оларға тапсырма беремін. Дайындалғаннан кейін әр оқушы жеке – жеке өз сұрақтарына жауап береді, ал басқа оқушылар осы жұмыс барысында қатысады, жауаптарын өз

2. Жазбаша бақылау жұмыстарын жүргізу оқушылардың математикадан білім, білік, дағдысын ағымды және қорытындылап тексеру үшін аса маңызды.

Математика сабақтарында біз барлық тақырыптарды жеңіл түрде меңгертеміз, ал ары қарай тақырыптық білімдерін тереңдетуде сыныптан тыс жұмыстардың атқаратын ролі зор. Аталған іс-шараларда атқарылатын жұмыстар мынадай ретте болады: математиканың даму тарихы, сандық ребустар, математикалық фокустар, логикалық сұрақтар мен есептер, қиын есептер, арифметикалық викториналар, есептерді құру және оларды шығару жолдары т.с.с. Математика сабағында қызықты, ойын есептер, олимпиадалық есептер, логикалық есептер шығаруға көп көңіл бөлемін. Қызықты есептер оқу материалының меңгерілуін және ойлау барысының тиімділігін анықтайды. Мұндай есептер оқушының ойлау қабілеттерін дамытуға, математикалық түсініктерін қалыптастыруға жағдай жасайды. Заман талабына сай білім беруде интерактивті тақталар, мультимедиалық материалдар, компьютерлік технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалану қажет. Математиканы терең меңгерген оқушы жан-жақты тәңірегіміздегі бізді қоршаған ортаның кез келген құбылысын тани білетін, оны алдын ала зерттей алатын саналы азамат ретінде қалыптасады. Сонымен бірге тереңдетіп оқытудың басты шарты өзіндік жылдам және сенімді шешім қабылдауға мүмкіндік алады. Ал сенімді шешім қабылдай алатын оқушы, өзіне сенімді оқушы деген сөз. Өз күшіне сенімді оқушы шығармашылық қабілетке ие екені даусыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Білім туралы Заңы
  2. Математика және физика, №5, 2014
- Математика, №1, 2011 [19-20 б.]

Абдухалиқова Зилола Илхамжанқызы

“Молда Мұса атындағы ” жалпы білім беретін мектебінің өзбек тілі мен әдебиет пәні мұғалімі

Түркістан облысы, Түркістан қаласы

ӨЗБЕК ТІЛІ МЕН ӘДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Жас ұрпаққа саналы білім беру үшін мұғалімдер қауымдастығының қосатын үлесі зор. Ал білім мен тәрбие негізі тіл арқылы беріледі. Қазақстанның болашағы қазақ тілінің дамуына, тағдырына тікелей байланысты.

Жаңа нәтижеге бағытталған білім – инновациялық білім. Инновациялық білім беру – іскерліктің жаңа түрі. Инновациялық қызмет оқу ісін дамытуға, пәндердің мәнін тереңдетуге, мұғалімнің кәсіптік шеберлігін арттыруға басқа жаңа технологияларды енгізуге, пайдалануға және шығармашылық жұмыстар жүргізуге бағытталған. Мұндай технологияларды қолдану – біріншіден, мұғалім ұтады, яғни ол сабақты тиімді ұйымдастыруға көмектеседі, оқушының пәнге деген қызығушылығы артады, екіншіден, оқушы ұтады, себебі оның тақырып бойынша танымы кеңейеді. Осылайша білім берудің қалыптасқан әдістемесіне оқытудың жаңа технологиясы тұрғысынан өзгерістер енгізілсе, білім сапасы да арта түспек.

Бүгінгі күні Қазақстанда білім берудің өзіндік ұлттық үлгісі қалыптасуда. Педагогика ғылымында баланың тұлғалық дамуына бағытталған жаңа оқыту технологияларын шығаруға ұмтылыс көбеюде. Инновациялық үрдістің негізі – жаңалықтарды қалыптастыру, қолдану, жүзеге асырудың тұтастық қызметі. Кез келген жаңа әдіс жекелік, сондай-ақ уақытша жоспарға жатады. Бұл яғни, бір мұғалім үшін табылған жаңа әдіс, жаңалық басқа мұғалім үшін өтілген материал тәрізді. Инновация білім деңгейінің көтерілуіне жағдай туғызады. Кейінгі кезеңде ғалымдар өз зерттеулерінде оқу-тәрбие ісіне жаңалықтарды енгізіп, тарату мәселесін қарастырады.

Инновациялық оқыту білімді тереңдетумен қатар оқушының оқу әрекетіне жетелеп, олардың оқуға деген ынтасын оятады. Қазіргі кезде

педагогикалық технология ұғымы педагогикалық лексиконымызға берік еніп келеді. Технология – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы деген ұғымды білдіреді. Әдістемелік ізденіс – жаңалыққа жол ашу. Мұғалімдер әдістемелік ізденістерді басшылыққа ала отырып, еңбекті сабақ үрдісінде білулері керек.

Оқушылардың өз бетінше ізденуге, ойлау қабілетін арттыруға, тапқырлыққа баулиды. Сондықтан оқушылар сұрақтар мен сөзжұмбақтарды шешу үшін өтілген материалды үнемі қайталап отыруды әдетке айналдырады. Оқушылардың сабаққа деген ынтасы артып, олардың шығармашылық ой-өрістерін, түсінік-танымдарын еселеп, арттыра түседі. Ойын сабақ оқушылардың логикалық ой-өрісін, сана-сезімін дамытуда, олардың әр түрлі шамалар мен бірліктердің, терминдер мен заңдылықтардың, құбылыстар мен өзгерістердің атын есте сақтауға көмектеседі. Сабаққа дайындық барысында оқушылар әр түрлі газет-журналдарды, көмекші құралдар мен анықтама кітаптарды пайдаланады, яғни бір сөзбен айтқанда оқушылардың өз бетінше шығармашылықпен ізденіспен жұмыс жасау қабілетін арттырады.

Ең бастысы ойындар оқушылардың көңілін өз бетінше ізденушілікке аударып, қабілетін арттырады. Ойынның әлеуметтік бейнесін зерттеуші белгілі психолог Д.Б.Элькониннің сөзімен айтсақ: «Ойын – ол адамдардың арасындағы әлеуметтік арақатынас, практикалық білімдері және қызметі.»

Жаңа технология жүйесінде проблемалық, іскерлік ойын арқылы оқытудың маңызы зор. Оқушылар әр түрлі проблемаларды талдайды, оның шешу жолдарын іздестіреді. Мұндай сабақтар оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытады, пәнге деген қызығушылығын арттырады, өмірде кездесетін түрлі қиындықтарды жеңуге тәрбиелейді.

Білім беру саласындағы қазіргі оңды өзгерістер әрбір мұғалімнен өз ісіне мұқияттылықты талап етеді. Нағыз өз ісінің шебері ғана жоғары жетістіктерге ие бола алады. Ал білікті маман болу үшін көп ізденіс керек екені даусыз. Мен де өз әріптестеріммен қатар оқушы оқыту мен тәрбиелеу ісіне өз үлесімді қосып келемін. Оқушының ойлау қабілетін арттыру, сол қабілетін белсенді ету – басты мақсатым.

Әсіресе, мен баланың білімге деген қызығуын арттыратын жүйелі іс-әрекеттер ұйымдастыруға талпынамын. Ол жүйе мына төмендегідей:

- Шығармашылықпен жұмыс істеуге арналған тапсырмалар.
- Әр түрлі анықтамалықтармен жұмыс істеуге дағдыландыру.
- Ғылыми әдебиеттерді оқуға баулу.
- Жарыстар, сайыстар, әр түрлі танымдық ойындар ұйымдастыру.
- Интернет, телеарна мен мерзімді баспасөздерде берілген соңғы жаңалықтармен таныстырып отыру.
- Мұғалімнің айшықты, өмірден алынған дәйектерді сабақта қолдану.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Білім туралы Заңы
2. Өзбек тілі №5, 2014[19-20 б.]
3. Оқытудың тиімді әдістері 2024 ж

Танхай Бердигул

Ақмола облысы білім басқармасының

Шортанды ауданы бойынша білім бөлімі

«Мықтыкөл ауылының негізгі орта мектебі» КММ

Бастауыш сынып мұғалімі

Ақмола облысы

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС- ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Білім берудің жаңа стандарттарында математикалық білім берудің мақсаттарының бірі-оқушылардың практикалық іс-әрекетте қолдануға қажетті математикалық білім мен дағдылар жүйесін игеруі делінген. Математика оқушыны өмір бойы жеке біліммен қамтамасыз ете алмайтыны анық: несиені қалай рәсімдеу керек, салық аударымдарын қалай есептеу керек, телефон тарифін таңдау, коммуналдық төлемдерді есептеу, бірақ ол оны таным әдістерімен қаруландырып, танымдық тәуелсіздік қалыптастыруы керек және қажет.

Білім берудің жаңа стандарттарында математикалық білім берудің мақсаттарының бірі-оқушылардың практикалық іс-әрекетте қолдануға қажетті математикалық білім мен дағдылар жүйесін игеруі делінген. Математика оқушыны өмір бойы жеке біліммен қамтамасыз ете алмайтыны анық: несиені қалай рәсімдеу керек, салық аударымдарын қалай есептеу керек, телефон тарифін таңдау, коммуналдық төлемдерді есептеу, бірақ ол оны таным әдістерімен қаруландырып, танымдық тәуелсіздік қалыптастыруы керек және қажет. Қазіргі жағдайда білім беру іс-әрекетінде танымдық белсенділікті, оқушылардың тәуелсіздігін дамытуға, проблемалық-іздеу, зерттеу іс-әрекетінің дағдыларын қалыптастыруға назар аудару маңызды. Бұл мәселені ескі дәстүрлі әдістермен шешу мүмкін емес. Менің тәжірибемнің қалыптасуының себебі-соңғы жылдары айқын көрінетін қайшылықтарды шешуге деген ұмтылыс: білім парадигмасына негізделген математика курсының оқытудың қолда бар жүйесі мен дамушы қоғамдағы құзыретті тұлғаның негізі ретінде практикалық және шығармашылық ойлауды қалыптастыру

қажеттілігі; математикадан мектеп бағдарламасының күрделілігі мен қанықтылығының артуы, үнемі өсіп келе жатқан талаптар деңгейі мен оқушылардың барлық нәрсені игеру қабілеті ұсынылатын мәліметтер көлемі. Менің тәжірибемнің мәні-ойлаудың негізінде жатқан интеллектуалды дағдылар мен танымдық дағдыларды қалыптастыру, шығармашылық қабілеттерін дамыту және оқушылардың өзіндік белсенділігі, негізгі құзыреттіліктерді қалыптастыру, заманауи білім беру технологияларын енгізу арқылы денсаулықты сақтау үшін жағдайлар жасау:

- Зерттелетін тақырыпқа және жас ерекшеліктеріне сәйкес белсенді, проблемалық-іздеу;

- Құзыреттілікке бағытталған; ақпараттық-коммуникативтік;

Денсаулық сақтау. Менің жұмысымда осы технологияларды қолдану келесі факторлармен негізделген:

- Белсенді және проблемалық-іздеу;

- Бастауыш және негізгі буын арасындағы сабақтастықты жүзеге асыру;

Практикалық ойлау принципін ашатын негізгі интеллектуалды дағдылардың жеткіліксіз қалыптасуы: талдау, синтездеу, жалпылау, аналогтар мен ассоциацияларды табу, өз бетінше жасау тұжырымдар мен болжамдар, мәлімдемелерді дәлелдеу немесе жоққа шығару; танымдық зерттеу қызметі дағдыларының болмауы; таным процесіне қызығушылықтың төмендеуі; оқушылардың алған білімдерін жаңа практикалық мәселені шешуге, яғни жаңа жағдайға ауыстыра алмауы.

Қазіргі уақытта біздің қоғамда болып жатқан, шығармашылықпен дамыған, креативті ойлайтын, сауатты, белсенді тұлғаны талап ететін қарқынды өзгерістер мұғалімдерді оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің жаңа деңгейіне бағыттайды.

Таңдалған тақырыптың өзектілігі математикалық білім беру мақсатына тезірек, үнемді және сапалы қол жеткізуге мүмкіндік беретін математика сабақтарында өнімді инновациялық технологияларды кеңінен қолдану қажеттілігінен тұрады.

Бұл технология өнімді, оның көмегімен сіз бұрын қолданылған технологиямен салыстырғанда тезірек және аз шығынмен жоғары нәтиже ала

аласыз. Мұғалімнің міндеті-оқушылардың тиімді оқу іс-әрекетін ұйымдастыру, оларды пәнді сәтті игеру үшін қосымша білім алуға үйрету.

Жаңа технологияларды енгізу білім беру жүйесіне түбегейлі өзгерістер енгізеді: бұрын оның орталығы оқытушы, ал қазір оқушы болған. Бұл әр оқушыға өзіне сәйкес қарқынмен және оның қабілеттеріне сәйкес келетін деңгейде білім алуға мүмкіндік береді.

Мен өз тәжірибемде келесі заманауи білім беру технологияларын немесе олардың элементтерін қолданамын:

- Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар
- Деңгейлік саралау және даралау технологиялары
- Интерактивті технологиялар (жобалық әдіс проблемалық оқыту және зерттеу қызметі)
- Ойын технологиясы
- Тұлғаға бағытталған оқыту технологиялары
- Тест технологиялары
- Денсаулық сақтау технологиялары
- Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар

Бүгінгі таңда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар білім беру процесінде көбірек орын алады. Бұл технологиялардың басты артықшылығы-көрнекілік, өйткені ақпараттың көп бөлігі визуалды есте сақтау арқылы сіңіріледі және оған әсер ету оқуда өте маңызды. Ақпараттық технологиялар оқу процесін шығармашылық және оқушыға бағытталған етуге көмектеседі.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. ҚР Білім туралы Заңы
2. Андреев, А. А. Средства новых информационных технологий в образовании: систематизация и тенденции развития: Сб./ Основы применения информационных технологий в учебном процессе вузов. М.: ВУ, 2015.
3. Полат Е. С., Петров А. Е. Дистанционное обучение каким ему быть? [Электронный ресурс] <http://distant.ioso.ru/library/publication/razvitiie.htm>

Тәжібаева Айгерім Серікбайқызы

№242 негізгі орта мектебінің

Ағылшын тілі мұғалімі

Жумантаева Ақбота Есеновна

№229 жалпы орта мектебінің

Ағылшын тілі мұғалімі

Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы

MODERN METHODS OF RESEARCH AND STUDYING THE ENGLISH LANGUAGE

Every day a person is faced with reading newspapers and magazines, watching news via the global network, watching movies, in search of rest after a hard day at work. In this regard, the question arises: why not combine the useful and the pleasant? One of the most common methods of learning English is watching movies and reading printed publications in this language. This method helps to improve knowledge of grammar and written speech, as well as expand vocabulary. But most importantly, it contributes to the development of oral communication in English. Reading newspapers and magazines in training makes the educational process a very exciting activity, inspiring students to improve their knowledge of the English language.

The communicative method is currently widespread and is aimed at developing the ability to perceive foreign language speech, which allows the student to overcome the language barrier in a fairly short period of time. Attending foreign language courses, English, students are immersed in a foreign language atmosphere. Upon completion of the course, students can communicate quite freely on a variety of topics in an English-speaking environment. The game method or immersion method: according to it, English or any other foreign language can be studied in a relaxed, playful atmosphere. It is widely used in preschool, secondary and higher education institutions. Thanks to the introduction of the game method into the educational process, students feel quite relaxed and comfortable, are completely open to communication and their speech gradually becomes similar to the original English speech, for example. Another effective method is the grammar-translation method. It

defines knowledge of the English language as mastery of grammar and vocabulary and consists of the teacher preparing English texts using certain grammar schemes, which the student must first translate from English into Russian, and then, vice versa, from English into Russian. The main advantage of this method is that grammar is easy to learn.

In my practice, I use various strategies that contribute to the development of assessment skills. In particular, the compilation of clusters, the Know - Want to Know - Learned table, diagrams. Many of my students like these types of work, because when making maps or diagrams, children develop critical thinking, self-regulation skills, become more active and interested. I attach great importance to exercises to check the assimilation of new material. I will try to conduct such exercises in a game form, because the game sometimes arouses keen interest not only in children, but also in adults. For this purpose, in English lessons, I use a “square” box with the inscriptions: “Predict”, “Summarize”, “Mark”, “Explain”. After explaining the new material, I ask students to throw up the square and thereby choose the type of task that they need to complete on the topic being studied. To develop both oral and written speech of students at the reflection stage, I use small intermediate tasks: tests, individual tasks, one-minute/three-minute essays, oral journals. These types of work help me track the level of assimilation of the material in a certain place of a specific topic, provide feedback to students if necessary, and adjust my activities accordingly based on the results obtained.

Traditional methods are often used in English lessons. Grammar-translation, lexical-grammar. The main emphasis in this case is on analyzing texts, writing stories and dictations. Thanks to this method, the student expands his vocabulary and understanding of grammar as much as possible.

Silent way. Following this method, the teacher does not speak English so as not to disrupt the student's personal perception of the language. Special colored cards are used to teach pronunciation, where each color or symbol represents a certain sound. Total-physical response. The physical response method. Its main idea is as follows: you can only understand and learn what you physically felt. In this regard, the first stages of training are absolutely silent, and the student shows everything he is learning with his body. It is believed that before he speaks, he must gain a sufficient base of "passive" knowledge and pass it through his body.

Communicative method. Today, it is the most popular method of learning English - after the traditional one. But at the same time, it is the most effective, due to its comprehensive approach and simplicity. This method is based on scientific research on the study of the native language. If a student has managed to master one language, then he will be able to master another. This method is effective only when studying in a group that imitates our real everyday life.

In my lessons, I use critical thinking strategies. At the challenge stage, the following strategies are effective: "Brainstorming", "Associations", "ZHU", "Cinquain". To find out what children know on the topic, to sketch out ideas, assumptions on the topic, when students formulate low and high-order questions at the stage of comprehension in group work, to be more attentive to information throughout the work, to formulate information concisely in writing, to implement communicative skills in the process of cognitive activity. At the stage of comprehension, using the KM strategies, I apply the strategies "Cluster", "Venn diagrams", "Rotation", "Carousel", the "ZHIGSO" method, "Essay", "INSERT", "Fishbone", "Round table", "Gallery". In the classroom, I actively use programs using an interactive whiteboard: Flipchart, Power Point, Prezi, Internet, cell phones, laptop. In my opinion, the use of such programs and the use of portable devices will allow students to more deeply understand the significance of developing high technologies, understand the new grammar in more detail, more thoroughly process the necessary material, independently find terms, translate words, transcription.

In conclusion, I would like to add that the methods considered in studying English have shown their applicability and effectiveness, which is confirmed by the increase in students' interest in learning the language and the improvement of their academic performance. When teaching students, it is very important to assess the initial level of language understanding and its individual characteristics.

LITERATURE

1. Centre of Excellence NIS, University of Cambridge. Faculty of education, Program of the PKPR RK "Effective training", Teacher's Guide. CPM - Astana, 2016. - 200 p.

2. V. Leventhal A practical guide to American English / Everyday Conversations. "Let's talk American" / Practical manual for the development of

conversational skills "Let's talk American", New York, USA, NY 11106, 2004. - 168 p.

3. Simon Clarke "English Grammar in Context" Essential / Oxford, UK, Macmillan Education, 2008. - 232 p.

4. Stuart Redman English Vocabulary in Use / Cambridge Second edition, 2003. - 264 p.

Божбанбаева Зоя Сабырхановна

№196 орта мектебі

Ағылшын тілі пәні мұғалімі

Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Маашбек Нәлібаев ауылы

POSSIBILITIES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH

A distinctive feature of the modern era is the accelerating pace of development of the latest information technologies every year. Society has entered the informatization phase. The purpose of information technology is to create information for its analysis by a person and to make a decision on the execution of any act on its basis. Information technology in teaching English has the narrowest meaning - it is technical equipment of the educational process in the form of electronic devices and resources.

In modern society, the main technical means for the implementation of information technology and information processing is a personal computer, which has significantly influenced both the concept of building and applying technological processes, and the quality of the resulting information. The introduction of PCs into the information sphere and the use of telecommunications means of communication determined the latest stage in the development of information technology.

Undoubtedly, the Internet can be used as an effective application for developing grammar, vocabulary skills and abilities, testing knowledge. This includes all sorts of training vocabulary, grammar, phonetic exercises, reading tests, grammar, IQ tests, and so on. In order to find out where and what kind of educational sites exist, what benefit they can bring, I found the following official educational sites on the Internet:

America's homepage, Lucent Technologies, "Virtual Reality", City Net, Metro Link, BBC World Service, ABC News, CNN World News.

In addition to the listed sites, we found many sites that provide educational services for learning a foreign language. Here are the most interesting of them: BBC Learning English, British Council, ESL Flashcards, Mes-English, Vocabulary, VocabAhead, Minute, Englishpage, Useful English, Learn English, Feel Good,

<http://www.fluentu.com> , <https://www.conversationexchange.com> ,
<http://www.mosalingua.com/en> , <http://learningapps.org>

YouTube channels for those who learn English:

MinooAngloLink — useful grammar lessons

Dailydictation — American English with short dictations and pronunciation analysis

Duncaninchina — short videos about everything in English

EnglishLessons4U — a huge archive of video lessons on a variety of topics.

The use of information and communication technologies in foreign language lessons reveals the enormous potential of the computer as an effective teaching tool. Computer training programs allow you to train various types of speech activity and combine them in different combinations, understand language phenomena, contribute to the formation of linguistic abilities, create communicative situations, automate language and speech actions, and also ensure the implementation of an individual approach and the intensification of independent work of students.

The use of IT allows the English teacher to diversify the forms of their lessons, make them more interesting and productive.

A lesson on learning new material

- multimedia presentation notes.

A lesson on consolidating knowledge

- training and monitoring programs, electronic textbooks.

ICT in English lessons is an effective pedagogical tool for studying foreign language culture and developing communication skills. Teachers note that the use of ICT helps speed up the learning process, increases students' interest in the subject, improves the quality of learning, allows individualizing the learning process and makes it possible to avoid subjectivity in assessment. Foreign language lessons using ICT are distinguished by their diversity, increased interest in foreign languages, and effectiveness.

When using ICT in English lessons, the teacher should remember that along with the positive aspects, the ill-considered use of ICT also carries a certain threat to the life and health of students.

New information technologies represent a huge reserve for improving the pedagogical skills of teachers. Something is constantly happening in the world of

teaching foreign languages: methods are being invented, teaching aids are being created, new teaching methods are being tested. And a teacher who does not follow events and does not improve his or her qualifications risks hopelessly falling behind the modern educational process. New information technologies allow teachers in remote areas to get acquainted with dynamically developing language processes, participate in pedagogical Internet conferences, and obtain materials for their pedagogical activities. In addition, the use of electronic textbooks helps to facilitate the learning process, freeing the teacher from long explanations, and also makes the lesson dynamic and lively. A good incentive in work is that the teacher has the opportunity to find a task for each student according to his or her abilities, exercises of varying levels of difficulty, but do not forget that in foreign language lessons you cannot use a computer all the time, since there are many other tasks that can only be solved through direct communication, since direct oral dialogue with a computer is impossible.

Literature:

1. Anna Ustinova. Train a scientist: demand for online education during quarantine has increased 2.5 times. Courses in foreign languages, business creation and sales were very popular. URL: <https://iz.ru/1015821/anna-ustinova/obuchi-uchenogo-spros-na-onlain-obrazovanie-na-karantine-vyros-v-25-raza>
2. Zinkovskaya, A.V., Andresyan, I.F. Features of computer testing as a type of knowledge quality control in teaching a foreign language // BGZ. 2019. No. 2 (27). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-kompyuternogo-testirovaniya-kak-vida-kontrolya-kachestva-znaniy-pri-obuchenii-inostrannomu-yazyku> (date of access: 23.05.2022).
3. Alieva, Yu. A. Computer technologies as a means of teaching foreign languages // Problemy Nauki. 2012. No. 4 (14). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kompyuternye-tehnologii-kak-sredstvo-obucheniya-inostrannym-yazykam> (date of access: 25.05.2022).

PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY

Educational psychology

Alpysbay A.R.,

*Municipal state-owned enterprise "Shakhter" of the Akimat of the city of Karaganda,
Department of Culture, Language Development, Physical Culture and Sports,
Republic of Kazakhstan.*

Torebay G.R.

*Municipal state-owned enterprise "Karagandy Higher Humanitarian College",
Republic of Kazakhstan.*

THE ESSENCE OF THE PROGRAM IS PEDAGOGICAL SUPPORT FOR FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract: The author examines and explores the issues of habilitation and rehabilitation of pedagogical support for families raising children with disabilities. The article presents the “Parents Club” family support program, where the areas of activity for diagnosis, psychological assistance and parent education are presented step by step.

Key words: pedagogical support, habilitation and rehabilitation, child with special educational needs, child adaptation in society, cooperation.

The family is a special world in which a child finds himself from the very beginning of life and goes through a long period of time. With its help, the child begins to become aware of the world around him and adapt to it. Problems in the family associated with the birth of a child with special educational needs greatly affect the psyche and emotions of parents, as well as the health of children [2]. For a child with special needs in physical and mental development, the family must fulfill its main purpose - to become for it a kind of correctional and developmental space that ensures the child's comfort [4]. By entering this environment, a child with special educational needs has the opportunity to accomplish age-related tasks in other ways.

The family plays a very important role in the comprehensive rehabilitation system for a child with special educational needs. The purpose of support is to create optimal conditions that will ensure the positive development of the child for the parents and his self-realization. The organization of pedagogical support is carried out within the framework of a system of activities designed to provide assistance and support to the family of a child with special needs. [5].

The main task of raising a family is to create conditions for the full growth of the child and raise such a person who can exist in society. Each stage of age and family education fulfills its own special tasks [1]. In the process of raising children with special educational needs, the tasks of family education are specified and depend on the age, as well as on the individual and psychological characteristics of the children.

Parents raising a child with special needs must not only know the psychological characteristics of his development, but also must have certain skills that can be used in the process of appropriate educational activities.

Since success in working with a child is largely determined by the level of pedagogical and psychological knowledge and skills of parents of children with special educational needs [3].

Teachers of the following educational organizations: offices of psychological and pedagogical support, preschool organizations of inclusive education, preschool correctional education organizations, secondary general education organizations of education with inclusive education, secondary schools with offices of support for inclusion, psychological and pedagogical support, special boarding schools of secondary education organize and provide pedagogical support.

The areas of the support program include: diagnostics, correction, educational work with parents.

Ways to implement the program: meeting-consultation, seminar, trainings and round tables, webinars, open days in educational organizations, joint events and projects of parents, children and teachers.

Expected results of the program:

Increasing the psychological and pedagogical competence of parents on issues of upbringing, education and social adaptation of children with special educational needs;

Activation of the pedagogical and cultural competence of parents, teachers and other specialists in the field of working with families;

Involving parents in cooperation for a unified approach to child upbringing and education;

Inclusion of parents, their children and adolescents with special education needs in various forms of educational support under the “Parents Club” program with specialists who will form the harmonization of relations between the child and parent communities and create a favorable microclimate in the family.

Formation of pedagogical competencies of parents, training them in correctional and health-improving methods used in the family;

Creating conditions for sharing family experiences: increasing motivation for independence, knowledge of the most effective ways of communication, uniting parent groups, legal representatives based on common interests and needs.

Bibliography:

1. Anokhina T.V. Pedagogical support as a reality of modern education // New values of education. – St. Petersburg. – 1996. – No. 6. – 71 b.

2. Belousova N. S. Psychological and pedagogical technologies for correcting child-parent relationships / N. S. Belousova // Pedagogical education in Russia. - 2013. - No. 5. - P. 103-107.

3. Bondarevskaya E.V. Value foundations of personality-oriented education // Pedagogy. – 1995. – No. 4. – 29-36 b

4. Zhimaeva E.M. Social and pedagogical support for parents raising children with disabilities in a preschool educational organization / E.M. Zhimaeva // Historical and social-educational thought. –2019. – T. 11, No. 6-1. – 32–39 b.

5. Kosareva A.A., Fominykh E.S. Organizational and content aspects of psychological and pedagogical support for the family of a child with disabilities. Concept. 2017; T. 35: 79 – 84 Availableat: <http://e-koncept.ru/2017/771187.htm>

Жүгінісова Жазира Бақытбекқызы

№185 орта мектеп, педагог-дефектологы

Қызылорда облысы, Қармақшы ауданы, Т.Көмекбаев ауылы

МЕКТЕПТЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ РОЛІ

Қазіргі жас ұрпақ біздің болашағымыз. Бұл жас ұрпақтың ішінде қарапайым балалар да, даму мүмкіндігі шектеулі балалар да бар. Ендеше бұл балаларды бөлмей, бәріне бір көзқараспен қарап, олардың болашағына жол ашуға көмектесейік. Әрине бұны жеңіл деп айта алаймын.

Бірақ бір сәт даму мүмкіндігі шектеулі балалардың орнында болып көрейікші, бізге қандай ауыр болса, оларға бізден аса ауыр. Сондықтан, даму мүмкіндігі шектеулі балалардың, мүгедек балалардың толық көлемде өмір сүруі үшін біздің еңбектенуіміз керек.

Қазіргі уақытта даму мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс жасаудағы өзекті мәселе – инклюзивтік білім беру. Инклюзивтік білім мүгедек балаға өзінің құқықтарын іске асыруға мүмкіндік береді. Көшеде өзінің жасындағы балалармен ойнап жүрген мектепке дейінгі жастағы балаға жақын жердегі мектепке емес, ерекше жағдайдағы мектепке баратыны жөнінде қалай түсіндіруге болады. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі балаларды теңдікке, тең құқылыққа ынтыландыру қорына ие.

Инклюзивті білім беру жүйесінің мақсаты:

- Қоғамның көз – қарасын өзгерту
- Жолдастарымен тіл табыса білуге үйрету
- Толық білім алуды ұйымдастыру
- Қоршаған ортаға бейімдеу
- Дені сау балалармен тең ұстау
- Өз-өзіне сенімін арттыру

Жүзеге асу жолдары:

- Коррекционды сыныптар

- Техникалық құралдар мен жабдықтар
- Педагогикалық- психологиялық консилиум
- Дефектолог жұмысы
- Логопед жұмысы
- Педагогикалық-психологиялық коррекциалық кабинет

Инклюзивті білім беру пайдасын белгілететін фактілер, ол аталған бағытта білім беруде жалпы білім беретін мектеп мұғалімдері:

- Сабақ үстінде берілген тапсырманы түсіндіруге
- Оқушылардың селқостығына
- Сабақ үстінде сыныпта тыныштықты орнату барысында қаталдық танытуға
- Жаттығулармен, соның ішінде қатемен жұмыс, оқу дәптерлерімен жұмыс жасау және басқа да «отыратын жұмыстар» жасатуға
- Бір мезгілде жаңа материалды үлкен мөлшерде түсіндіруге
- Бағалауға байланысты стрессқа
- Оқушыларды «қабілеттілік пен мүмкіндіктеріне» байланысты топқа бөлуге
- Үнталандырушы әдістемесін жиі қолдануға
- Стандарттық тестілеуге жол бермеу қажет.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқытуда жалпы білім беретін мектептегі дефектологтың атқаратын ролі туралы айта кететін болсақ, дефектолог – мұғалімнің көмегі өте маңызды. Дефектолог – мұғалім пәндік материалдарды меңгерту үшін түзету- дамыту сабақтарын өткізеді, оқу материалын алдын – ала меңгеруді қадағалайды. Барлық бала тең дәрежеде және өз мүмкіндігінше білім алуы тиіс. Инклюзивті білім беру даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қоршаған орта мен жалпы қоғам алдында тең құқылы болуға қолдау көрсетеді. Мектеп тек білім беру қызметін ғана атқармай, бала өмірінде тәрбие берудің де негізгі саласы болып табылуы тиіс. Мүмкіндігі шектеулі балалардың әлеуметтік – тұрмыстық өмірге бейімделуін толық қалыптастырып, қоғам өміріне толыққанды енуіне мүмкіндік беретін адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруымыз керек. Жалпы білім беретін мектепте даму мүмкіндігі шектеулі балаларға қолайлы жағдай жасалуы тиіс. Балаға аяшылық, мүсіркеушілік факторлары керек емес, ол балаларға адамгершілік,

еңбексүйгіштік, өмірге құштарлық, қоршаған ортаны сүю, адамдарға өшпенділікпен емес, махаббатпен қарап, тіл табыса алуға үйретуіміз қажет. Басқа дені сау балалар қол жеткізе алатын мүмкіндік ол балалардың да қолынан келетінін баса түсіндіруіміз қажет. Ал осы жағдайларды басты назарға алып, түзету көмегін беретін дефектолог-мұғалім жалпы білім беретін мектептің мұғалімдеріне нұсқаушы болуы керек. Инклюзивті білім беру барлық балалардың білім алуын қамтамасыз ететін жалпы білім беру үрдісінің дамуы. Сондықтан да мұғалім – дефектолог мүмкіндігі шектеулі балалардың қалыптасуына, өз бетімен өмір сүруіне бағыт – бағдар беруі тиіс. Алдымен баланың даму ерекшелігін анықтайтын тесттер арқылы ойының, қиялы мен зейінінің тұрақтылығын анықтау қажет. Ол үшін жалпы білім беретін мектептер ПМПК қорытындысы бойынша көрсетілген, баланың деңгейіне қарай жеңілдетілген бағдарламамен тәрбиелеуі және оқытуы тиіс. Жалпы білім беретін мектептер, сол мектептің арнайы педагогтары оқытатан білімі мен тәрбие үрдісі мүмкіндігі шектеулі балалар үшін «Өмірлік орнын толтырудың» тәрбие институты болуы керек. Оны оқуға, жазуға, есепке, еңбектенуге, мәдени тәртіп ережелерін үйреніп, әртүрлі әрекетке икемділігін қалыптастыру маңызды болып саналады. Әрбір педагог, ата-ана, жалпы адамдар даму мүмкіндігі шектеулі балаларға көмектесіп, олардың өмірде өз орнын табуына жағдай жасауы керек. Бұл балалар үшін білім мазмұнын дидактикалық ойындар, түрлі көрнекі құралдар арқылы қалыптастыру өте маңызды болып саналады.

Даму мүмкіндігі шектеулі балалармен ұйымдастырылған ойын түрлері, балалардың сөйлеу тілінің қалыптасуына зор ықпалын тигізеді. Қорыта айтқанда жас нәрестенің дені сау болса, отбасына зор қуаныш пен бақыт әкеледі. Елімізде өркениетті қоғам құру үшін тәрбиелі, дені сау азаматтарды көп болып тәрбиелеуіміз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы. ҚР 2002ж №343 заңы.
2. «Педагогикалық ой» Республикалық журнал 2017 ж.
3. «Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылға арналған Мемлекеттік бағдарламасы» Астана, 2016 ж.

4. А. А. Байтұрсынова «Арнайы педагогика: проблемалары мен даму болашағы» Алматы, 2011 ж.

5. Мүмкіндігі шектеулі балалармен жүргізілетін түзету және дамыту жаттығулары»

CONTENTS

ECONOMIC SCIENCE

Banks and the banking system

Омаров Е. А. ОБЗОР ОСНОВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ЦИФРОВИЗАЦИИ В БАНКОВСКОМ БИЗНЕСЕ	3
---	---

Marketing and management

Бралина А.Н. АНАЛИЗ ЗАКУПА И ЛОГИСТИКА ЛАБОРАТОРНОГО ОБОРУДОВАНИЯ	20
--	----

Молдахметова Д.Т. ИСТОРИЯ СТАНОВЛЕНИЯ И РАЗВИТИЯ КОММУНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА ПРАВЕ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ВЕДЕНИЯ «ГОРОДСКАЯ ПОЛИКЛИНИКА №11»	22
--	----

Жузжасаров Б.З. СХОЖЕСТЬ И РАЗЛИЧИЕ ПОНЯТИЙ «МЕНЕДЖМЕНТ» И «УПРАВЛЕНИЕ», ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНЫХ ФУНКЦИЙ В СОВРЕМЕННОЙ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ.....	26
---	----

Accounting and auditing

Мухамедкали А.М. ВЛИЯНИЕ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА СИСТЕМУ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЁТА	30
--	----

PHYSICAL CULTURE AND SPORT

Physical culture and sport: problems, researches, offers

Айжеркенова А.А., Горохов А.С ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ СПОРТ ТҮРЛЕРІ МЕН ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАРЫНЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	36
--	----

PHILOLOGICAL SCIENCES

Shamgonova R.G. TECHNOLOGIES FOR TEACHING CHILDREN WITH DISABILITIES IN A FOREIGN LANGUAGE LESSON AT SECONDARY SCHOOLS.....	39
--	----

MEDICINE

Clinical medicine

Luchko E.V., Waththage S. D. J. ENDOMETRIAL ANGIOGENESIS IN EARLY MISCARRIAGE	46
--	----

Hygiene and epidemiology

Сапарова И. Ш. ЖҰҚПАЛЫ АУРУЛАР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖОЛДАРЫ.....	49
---	----

PEDAGOGICAL SCIENCES**Problems of training of specialists**

Капанов Н. Б. ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ОЙЫН АРҚЫЛЫ ӨУЕНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН ОЯТУ	53
--	-----------

Methodical bases of the educational process

Нұғман А., Албытова Н., Шалғынбаева К.К., Шолпанқұлова Г.К. ОТБАСЫН ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ БУЛЛИНГТІҢ АЛДЫН АЛУ ЖОЛЫ РЕТІНДЕ	56
---	-----------

Modern methods of teaching

Абижанова Г. А. БИОЛОГИЯ ПӘНІН БАСҚА ПӘНДЕРМЕН БАЙЛАНЫСТЫРА ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ.....	60
Таукел Хуанган МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТИІМДІ ҚОЛДАНА БІЛУ – КӨЗІРГІ ЗАМАН ТАЛАБЫ.....	64
Абдухалиқова З. И. ӨЗБЕК ТІЛІ МЕН ӨДЕБИЕТІ САБАҒЫНДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУ	67
Танхай Бердигул БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	70
Тәжібаева А.С., Жумантаева А.Е. MODERN METHODS OF RESEARCH AND STUDYING THE ENGLISH LANGUAGE	73
Божбанбаева З. С. POSSIBILITIES OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF LEARNING ENGLISH.....	77

PSYCHOLOGY AND SOCIOLOGY**Educational psychology**

Алпысбай А.Р., Торебаева Г.Р. THE ESSENCE OF THE PROGRAM FOR PEDAGOGICAL SUPPORT FOR FAMILIES RAISING CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.....	80
Жүгінісова Ж. Б. МЕКТЕПТЕ МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРҒА ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДЕ ДЕФЕКТОЛОГТЫҢ РОЛІ	83
CONTENTS.....	87

- *306804*
- *306795*
- *306801*
- *306803*
- *306785*
- *306823*
- *306716*
- *306789*
- *306826*
- *306807*
- *306731*
- *306819*
- *306820*
- *306821*
- *306822*
- *306824*
- *306827*
- *305572*
- *306825*